

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет будівництва і архітектури

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Методичні вказівки
до вивчення освітнього компоненту
для здобувачів ступеня доктора філософії
спеціальності В9 «Історія та археологія»

Київ 2026

УДК 947
А43

Укладачі: В. Ф. Деревінський, д-р іст. наук, професор;
К. М. Пасічник, магістр

Рецензент: С.В. Адамович, д-р іст. наук, професор

Відповідальний за випуск В.Ф. Деревінський, д-р іст. наук, професор

*Затверджено на засіданні кафедри політичних наук, протокол
№ 7 від 18 березня 2026 року.*

В авторській редакції.

Актуальні питання українського державотворення [електронний
А43 ресурс]: методичні вказівки до вивчення освітнього компоненту /
уклад. : В.Ф. Деревінський, К.М. Пасічник. – Київ : КНУБА, 2026. –
121 с.

Містить плани лекційних і практичних занять, методичні
рекомендації до їх підготовки, питання до практичних занять,
тематику індивідуальних завдань, перелік питань підсумкового
контролю та список рекомендованої літератури.

Призначені для здобувачів ступеня доктора філософії
спеціальності В9 «Історія та археологія».

© КНУБА, 2026

ЗМІСТ

Загальні положення	3
Плани лекційних занять	10
Змістовний модуль 1. Українська державність: від витоків до сьогодення	10
Лекційне заняття 1: Поняття «державотворення»	10
Лекційне заняття 2: Давньоукраїнська державність IX – XII ст.	12
Лекційне заняття 3: Руське королівство (Галицько-Волинське князівство) XII – першій половині XIV ст.	13
Лекційне заняття 4: Українська державність у другій половині XIV – XV ст.	15
Лекційне заняття 5: Запорізька Січ в державотворчому процесі	17
Лекційне заняття 6: Українська державність середини XVII – XVIII ст. ...	19
Лекційне заняття 7: Українська держава середини у 1917 – 1921 рр.	21
Лекційне заняття 8: Україна в 1920 – 1980-х рр.	23
Лекційне заняття 9: Відновлення української державності в 1990-х рр.	25
Змістовний модуль 2. Важливі фактори українського державотворення	27
Лекційне заняття 10: Фактори українського державотворення	27
Змістовний модуль 3. Особистісний вимір українського державотворення	29
Лекційне заняття 11: Історичні постаті та ідея державності	29
Змістовний модуль 4. Державотворчий процес в Україні: виклики і перспективи	31
Практичне заняття 1: Державотворчий процес у слов'янських народів та українські землі	31
Практичне заняття 2: Київська Русь на політичній карті світу	34
Практичне заняття 3: Київ в системі координат імперського центру	38
Практичне заняття 4: Удільний період Київської Русі в ракурсі загальноєвропейської феодалної роздробленості	41
Практичне заняття 5: Роль особистості в історії Київської Русі	45
Практичне заняття 6: Руське королівство в контексті європейських тенденцій утворення національних держав	48
Практичне заняття 7: Велике князівство Руське: підстави і перспективи ..	52
Практичне заняття 8: Уклад Запорізької Січі: українські традиції та іноземні впливи	56

Практичне заняття 9: Історичні постаті Запорізької Січі	59
Практичне заняття 10: Українська держава другої половини XVII ст.: перспективи незалежного розвитку	63
Практичне заняття 11: Гетьманська Україна в контексті подібних державних утворень Європи XVIII ст.	67
Практичне заняття 12: Український та східноєвропейський державотворчий процес 1917–1921 рр.: спільні і відмінні тенденції	71
Практичне заняття 13: Вплив особистостей на революційні події 1917 – 1921 рр.: М. Міхновського, М. Грушевського, П. Скоропадського, С. Петлюри та ін.	76
Практичне заняття 14: Створення гібридних державних утворень Радянською Росією та СРСР: історія та сучасність	83
Практичне заняття 15: Феномен Карпатської України	87
Практичне заняття 16: Державотворення в роки Другої світової війни: історичні прецеденти та специфіка	89
Практичне заняття 17: Діяльність урядових структур у вигнанні: історичні аналогії, доцільність існування	92
Практичне заняття 18: Традиції УРСР в новітній Українській державі	95
Практичне заняття 19: Фактор 1 грудня 1991 р. в історії новітньої держави	98
Практичне заняття 20: Особистості, які змінили хід події українського державотворення на межі двох тисячоліть	101
Методичні рекомендації щодо підготовки наукового реферату	104
Методичні рекомендації щодо підготовки презентації	106
Індивідуальне завдання (есе)	108
Перелік тем індивідуальних завдань	109
Список літератури	110

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Опис освітнього компоненту

Актуальні питання українського державотворення

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень		
Ступінь вищої освіти	Доктор філософії	
Галузь знань	В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»	
Спеціальність	В9 історія та археологія	
Характеристика освітнього компоненту		
Вид	обов'язковий	
Загальна кількість годин	225	
Кількість кредитів ECTS	7,5	
Кількість змістовних модулів	4	
Форма контролю	Іспит	
Показники освітнього компоненту для денної та заочної форм навчання		
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	2	2
Семестр	3	3
Лекційні заняття		
Практичні заняття	60	60
Самостійна робота	165	165
Індивідуальні завдання	1	1

Метою є вивчення курсу покликане сформувати уявлення про причини й умови виникнення і еволюції держави, її найважливіших інститутів на різних етапах людської історії. В ході вивчення здобувачами знайомляться з основними концепціями історичного процесу. Однією з основних завдань курсу є формування історичної свідомості та навичок використання історичного знання і досвіду для розуміння минулого і сьогодення.

Завдання:

- Формувати історичну свідомість здобувачів на основі засвоєння закономірностей вітчизняного історичного процесу в нерозривному зв'язку з закономірностями і тенденціями світового історичного процесу;

- Поглибити вміння оперувати історичним матеріалом, систематизувати його, виробити власну точку зору на минуле країни, її сьогодення і майбутнє.

Компетенції здобувачів, що формуються в результаті засвоєння освітнього компоненту

Інтегральна Компетентність(ІК)	Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, критичного аналізу та синтезу інформації, оцінки сучасних наукових досягнень, генерування нових ідей при вирішенні дослідницьких і практичних завдань. ЗК02. Здатність систематизувати знання та розуміння філософських методологій пізнання, ключових засад професійної етики, систем морально-культурних цінностей, принципах толерантності, які базуються на принципах поваги до різноманітності та мультикультурності. ЗК04. Здатність ініціювати та проводити оригінальні наукові дослідження, ідентифікувати актуальні наукові проблеми, здійснювати пошук та критичний аналіз інформації, продукувати інноваційні конструктивні ідеї та застосовувати нестандартні підходи до вирішення складних і нетипових завдань. ЗК05. Здатність до цілеспрямованого та наполегливого самовдосконалення, усвідомлення соціально-моральної та етичної відповідальності за одержані наукові результати.
Фахові компетентності спеціальності (ФК)	ФК01. Володіння актуальною інформацією щодо сучасного стану, тенденцій розвитку, проблематики та наукової думки у сфері професійної діяльності. ФК03. Здатність розуміти і враховувати соціальні, екологічні, етичні, економічні та комерційні міркування, що впливають на реалізацію технічних рішень. ФК05. Здатність до застосування категорійно-понятійного апарату, новітніх теорій, концепцій, технологій та методів, необхідних для розв'язання комплексних проблем в історичній сфері. ФК06. Здатність до володіння принципами відбору, використання історіографічного напрацювання й архівних документів для реконструкції різноманітних сторінок української історії, зокрема дослідження суспільно-політичних, державотворчих, соціокультурних аспектів, з врахуванням світового контексту. ФК07. Здатність здійснювати аналіз історичних процесів та явищ національної історії, зіставляти та узагальнювати

	подібні та відмінні тенденції в історії розвитку України та інших країн. ФК08. Здатність до осмислення причинно-наслідкових зв'язків історичного розвитку та уміння їх застосовувати в професійній роботі.
7 – Програмні результати навчання	
Знання (ЗН)	ПР02. Здатність продемонструвати глибинні системні знання і розуміння вітчизняного та зарубіжного наукового доробку та практичного досвіду, сучасної методологічно-методичної бази проведення наукових досліджень. ПР04. Здатність продемонструвати знання із наукової та професійної підготовки для підтвердження достатнього рівня компетентності у виборі методів наукових досліджень, оцінки їх наукової новизни та практичного значення при вирішенні спеціалізованих завдань в галузі.
Уміння (УН)	ПР05. Вміти виявляти зв'язки між сучасними науковими концепціями в суміжних предметних сферах для обґрунтування нових теоретичних та практичних рекомендацій для розв'язування науково-практичних задач в області теоретичних досліджень, застосовувати їх в галузі професійної діяльності. ПР06. Вміти застосовувати універсальні навички дослідника, достатні для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної, дослідницько-інноваційної та/або науково-педагогічної діяльності за фахом та продукування нових ідей та методів, спрямованих на покращення науково-практичної діяльності в галузі. ПР14. Виокремлювати актуальні історичні проблеми та визначати їх структуру, взаємозв'язки чинників, проявів і наслідків як об'єкта наукового дослідження. ПР15. Комплексно розуміти особливості впливу історичних процесів на розвиток особистості, суспільства та держави. ПР16. Комплексно розуміти важливість історичної національної пам'яті, соціально відповідальної діяльності на основі етичних міркувань (мотивів).
Комунікація (КОМ)	ПР08. Володіти сучасними інформаційними технологіями для розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації. ПР09. Демонструвати системний науковий світогляд та філософсько-культурний кругозір, який включає розвинене критичне мислення, професійну етику, академічну доброчесність, повагу до різноманітності та мультикультурності в поєднанні з володінням передовими методиками викладання у вищій школі і постійним самовдосконаленням професійного та наукового рівня.

Автономія і відповідальність (AiB)	ПР10. Здатність ефективно працювати самостійно або в групі, вміння отримувати бажаний результат в умовах обмеженого часу з акцентом на професійну сумлінність і з дотриманням етичних міркувань, уміння та навички проводити моніторинг робіт та вчасно вносити корективи в план робіт за проектом. ПР11. Здійснювати успішну інноваційну науково-технічну діяльність у соціально-орієнтованому суспільстві на основі міжособистісних взаємовідносин для максимального самовираження на основі терпимості, психологічної сумісності та етики поведінки. ПР13. Здатність формулювати власні авторські висновки, пропозиції та рекомендації на основі аналізу літературних джерел, патентних досліджень, повного циклу теоретичних і експериментальних досліджень, проведених за сучасними методиками.
---	--

Основними формами вивчення курсу «Актуальні питання українського державотворення» є: лекції, практичні заняття, самостійна робота студентів над джерелами і навчально-методичною літературою, написання наукового реферату, підготовка презентації до наукового реферату, написання індивідуальних завдань, модульний контроль, складання підсумкового контролю.

Важливу роль у вивченні курсу належить *лекції*, що є важливою організаційною формою навчання, засобом спрямування спільної діяльності викладачів і здобувачів на досягнення цілей навчання. Лекційний матеріал здобувачі опановують самостійно консультуючись з викладачами.

Практичне заняття – це колективна форма аудиторних занять, активний метод перевірки знань, якому передують самостійне вивчення здобувачами різних історичних джерел і посібників. Література для підготовки представлена в читальному залі бібліотеки університету. Виступ на практичному занятті з одного з питань, що розглядаються, зазвичай називають доповіддю. Доповідачу для виступу відводять 7–8 хвилин. Під час виступу доповідача всі здобувачі уважно слухають колегу, а потім бажаючи беруть участь у колективному обговоренні доповіді (з місця). Формами участі в обговоренні доповіді можуть бути зауваження, запитання, доповнення, позитивний, чи негативний аналіз доповіді та її розгорнута оцінка.

Плани практичних занять для здобувачів денної форми навчання всіх спеціальностей охоплюють 20 тем із курсу «Актуальні питання українського державотворення». Плани практичних занять не дублюють лекційного курсу, а розширюють і доповнюють його.

Важливою складовою підготовки до практичного заняття є **самостійна робота здобувача** з історичними джерелами та літературою.

Модульний контроль проводиться після завершення практичних занять і здійснюється за навчальним матеріалом, який розглядався в курсі «Актуальні питання українського державотворення». Формою модульного контролю є письмові контрольні роботи та усне опитування здобувачів.

Підсумковий контроль із освітнього компоненту «Актуальні питання українського державотворення» проводиться у формі іспиту. Здобувач складає іспит, якщо він виконав усі види робіт, які передбачені робочою програмою освітнього компоненту та правильно відповів на питання екзаменаційного контролю.

Вивчення курсу «Історія української державності та культури» здійснюється за **модульно-рейтинговою системою** організації навчального процесу: поетапному вивченні освітнього компоненту та рейтинговому оцінюванні якості засвоєння студентами знань. Курс «Актуальні питання українського державотворення» складається з 4 модулів. В КНУБА при оцінюванні знань студентів використовується 100 бальна шкала оцінювання, приведена у відповідність до Європейської шкали оцінювання ECTS шляхом введення проміжних балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням ОК

Розподіл балів

Поточне оцінювання / Current assessment		Підсумковий контроль	Сума балів
1 модуль	Інд. робота		
30	20	50	100

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ
(Самостійне вивчення)
Змістовний модуль 1
Українська державність: від витоків до сьогодення

Лекційне заняття 1: Поняття «державотворення»

1. Суть поняття «державотворення».
2. Предмет і завдання предмету.
3. Особливості державотворчих процесів в Україні.
4. Світові тенденції державотворення.

Питання для обговорення

- 1) Що таке державотворення?
- 2) Яке місце займає процес державотворення України в контексті світової історії?
- 3) Що є предметом вивчення курсу українського державотворення?
- 4) Назвіть видатних науковців України, у працях яких висвітлено державотворчі процеси України
- 5) Які основні чинники впливають на процес державотворення?
- 6) Які види джерел використовують при вивченні курсу актуальні питання українського державотворення?
- 7) Скільки етапів української державності можна виділити?

Методичні вказівки

Курс «Актуальні питання українського державотворення» – це складова історії України, яка досліджує закономірні процеси розвитку українців як нації, етапи становлення української державності. Основою курсу є вивчення державотворчих процесів через висвітлення питань становлення національної думки, історичних процесів боротьби за українську державність. Важливо розглядати державотворчі процеси в Україні через призму глобальних історичних процесів.

У частині вивчення методології та принципів пізнання державотворчих та правових явищ слід зосередитися на розкритті цивілізаційного, формаційного та інших підходів в контексті історії України. Важливо розкрити суть основних принципів, на яких будується вивчення курсу, а також навести реальні приклади, що детально

розкривають державотворчі процеси в історії України. Варто наголосити, що при вивченні курсу важливо завжди враховувати тільки об'єктивні факти і ніяк не нав'язувати суб'єктивної думки.

При вивченні питання як вітчизняної, так і зарубіжної історіографії з питань історичних процесів державотворення, важливо охарактеризувати основні види джерел курсу, їх класифікацію, типи, групи та навести їх приклади.

Зокрема слід приділити окрему увагу питанню розвитку української національної думки. Варто ознайомитися з роботами зарубіжних авторів, які згадують про Україну, зокрема врахувати наукові доробки української діаспори.

Список рекомендованої літератури

1. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. Кол.: В. Смолій (відп. Ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. – Київ: Арій, 2023. – 240 с.
2. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавні ших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.; Т. 2: Від втрати державності початку ХХ ст. до московитсько-української війни початку ХХІ ст. 2025. – 692 с.
3. Литвин В. М. Незасвоєні уроки: 1917–1991. / В.М. Литвин. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ–Україна», 2023. – 1032 с.
4. Нестерович В.Ф. Поняття «державотворення в Україні» та його сутнісні риси / В.Ф. Нестерович // Право і суспільство. 2020. – № 1. – С. 77.
5. Паюк А., Рожик М. Історія становлення української державності: підручник / Паюк А., Рожик. – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.
6. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – К.: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.

Лекційне заняття 2: Давньоукраїнська державність IX – XII ст.

1. Слов'янські племена на шляху до утворення держави.
2. Особливості становлення Київської Русі: зовнішні і внутрішні чинники.
3. Реформи щодо централізації держави.
4. Київська Русь – давньоукраїнська держава: підстави і обґрунтування.

Методичні вказівки

При підготовці даної теми важливо підкреслити важливість вивчення письмових та археологічних першоджерел, які дають інформацію про давніх слов'ян, їх побут, суспільний та політичний лад, соціально-економічний розвиток, а також розкривають передумови об'єднання слов'янських племен в державу. Крім того, особливу увагу слід зосередити на теоріях походження слов'янських племен та їх розселення на території України, а також часові та територіальні рамки розселення слов'ян на території Європейського континенту та їх розподіл на західних та східних слов'ян. Особливу увагу слід приділити питанню утворення Антського та Дулібського племінних союзів, які вважаються першими державотворчими утвореннями слов'ян на українських землях.

Окремо варто зосередитися на висвітленні основних соціально-політичних та економічних передумов та етапів утворення держави східних слов'ян – Київської Русі.

Слід проаналізувати державно-політичну форму правління в Київській Русі, економічні та правові особливості розвитку держави та процес реформ. Крім того, важливо висвітлити правову базу Київської Русі, а саме судове, податкове, адміністративне та релігійне право, основні джерела права та його роль у суспільно-політичному розвитку держави.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.
3. Червяк П. І. Глибинна українська державність. Неупереджені нотатки, зауваження та роздуми / П.І. Червяк. – Київ: Фенікс, 2020. – 239 с.

Лекційне заняття 3: Руське королівство (Галицько-Волинське князівство) XII – першій половині XIV ст.

1. Наукова дискусія щодо назви держави.
2. Обставини виникнення об'єднання двох західноукраїнських князівств.
3. Спроби реалізувати ідею відновлення єдності Київської Русі у XII – XIII ст.
4. Заходи щодо створення міжнародної коаліції супроти монголо-татар.

Методичні вказівки

Потрібно розкрити суть наукової дискусії щодо назви держави, чому вона виникла, яка є джерельна і доказова база різних підходів.

В ході лекції потрібно зазначити, що Галицьке та Волинське князівства швидко розвивалися економічно і політично ще до розпаду Київської Русі. Особливу увагу потрібно зосередити на передумови, що спонукали до об'єднання Галицького і Волинського князівств в єдину державу. Потрібно зробити акцент на ролі князя Романа Мстиславовича та його нащадків у становленні держави та суспільно-політичного розвитку. Крім того, варто розкрити питання особливості державного устрою Галицько-Волинського князівства, основні джерела права держави та гілки влади. Коротко розкрити період тимчасового розпаду князівства після смерті Романа Мстиславовича, міжусобну боротьбу за престол, прихід до влади короля Данила. Зміцнення князівської династії на троні. Державотворчі заходи правителів державі спрямовані на централізацію країни.

Розкрити особливості провадження правителями цієї держави ідеї відновлення єдності Київської Русі. Хто провадив цю політику, як вона реалізовувалася, ким підтримувалася і які були її результати.

У питання взаємовідносин з монголами потрібно розкрити як відбувалася протистояння з ними, які держави ангажувались до цієї боротьби. Варто розкрити місце українських земель в системі державного і політичного устрою Золотої Орди, її впливу на українську державність.

У заключній частині лекції варто наголосити роль і місце Руського королівства в державотворчих процесах України.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Корона або Спадщина Королівства Руського / за редакцією Л. Івшиної – 2-ге вид., стереотипне. – Київ : Видавництво ТОВ «Українська прес-група», 2017. – 696 с.
3. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – К.: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.
4. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.

Лекційне заняття 4: Українська державність у другій половині XIV – XV ст.

1. Українські впливи на Литовську державу.
2. Статус і права українських територій під владою інших країн.
3. Розвиток органів самоврядування.
4. Велике князівство Руське.

Методичні вказівки

При вивченні даної теми важливо звернути увагу на те, який вплив зробили українські політичні, правові, соціальні, культурні традиції на державний і культурний уклад Великого князівства Литовського. Оскільки цю державне утворення називають Русько-Литовською державою. Варто розкрити статус українських земель в у складі Великого князівства Литовського, їхні права в різних сферах. Зазначити, що був збережений державний устрій Русі з повним дотриманням традицій тронного спадкування та правового регулювання на місцях. Означити як розвивалося місцеве самоврядування.

Означити про особливості централістської політики литовської влади та суть литовсько-польські уній. Розкрити, які загрози несли ці політики для української спільноти.

З'ясувати чому наприкінці XIV ст. посилюються антилитовські настрої, які переростають у відкрите збройне протистояння з литовською владою.

Розповісти про особливості утворення Великого князівства Руського, що виникло у 1432 р. Хто його очолював, які землі охоплювало це державне утворення, який був державний та суспільно-політичний уклад. Означити місце цього князівства в українському державотворчому процесі.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Горобець В. Світанок української держави: Люди, соціум, влада, порядки, традиції / В. Горобець. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. – 448 с.

3. Гуржій О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX століття / О. Гуржій, О. Реєнт. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
4. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавні ших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
5. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ : Темпора, 2024. – 892 с.

Лекційне заняття 5: Запорізька Січ в державотворчому процесі

1. Запорізька Січ: незалежна держава чи автономна територія.
2. Значення Запорізької Січі для українського державотворення.
3. Особливості становлення козацького ладу.
4. Фактор Запорізької Січі в міжнародних відносинах.

Методичні вказівки

При вивченні теми необхідно визначити походження та значення назви «козак», термін якого з'явився у 1490-х роках та навести приклади теорій походження слова. Далі варто звернути увагу на передумови, які сприяли виникненню козацтва та визначити хронологічні межі появи згадок про козаків як окремої суспільної верстви, що виникла під соціальним, національним та релігійним гнітом Речі Посполитої, спрямованої на боротьбу з польським феодализмом. Розглядаючи дане питання, варто визначити рушійні сили, причини і наслідки козацько-селянських повстань та утворення Запорізької Січі як центру боротьби проти польського гніту.

Важливо наголосити, що козаки мали свій устрій, що сприяв появі своєрідній формі української державності у вигляді козацької демократичної республіки. Окремо приділити увагу органам управління у Запорізькій Січі, особливості соціального й військового устрою козаків та судової системи.

Проаналізувати на історичних джерелах правове становище Запорізької Січі. Які ознаки державності вона мала і чи була незалежним державним утворенням?

Розкрити питання щодо здійснення Запорізькою Січі зовнішньополітичної діяльності. Хто на Січі відповідав за ведення міжнародної діяльності, наскільки широко здійснювалися зовнішньополітичні контакти. Яке місце і значення відігравала Запорізька Січ на міжнародній арені.

Список рекомендованої літератури

1. Атлас історії української державності / В. Грицеляк, І. Дикий, І. Ровенчак – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2025. 128 с.
2. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.

3. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. Кол.: В. Смолій (відп. Ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. Київ: Арій, 2023. – 240 с.
4. Кралюк П. Історія України «без брому». Розвиток державності на українських землях / П. Кралюк. Харків: Видавництво Фоліо, 2020. – 424 с.
5. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність: Монографія / О. Рафальський. – К.: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.

Лекційне заняття 6: Українська державність середини XVII – XVIII ст.

1. Наукова дискусія щодо назви держави.
2. Міжнародно-політична ситуація на момент утворення держави Б. Хмельницьким.
3. Українська держава серед інших європейських держав: порівняльний аналіз.
4. Українська держава та Гетьманщина: трансформація державно-політичного та соціально-економічного устрою.

Методичні вказівки

З'ясувати як офіційно називалося державне утворення створене Богданом Хмельницьким покликаючись на історичні джерела. Розкрити суть наукових підходів до різних варіантів назв, які побутують в різноманітній літературі.

Окреслити зовнішньополітичну ситуацію, яка існувала на Європейському континенту в середині XVII ст. Означити фактори, які сприяли або не сприяли проголошені держави Богданом Хмельницьким. Розкрити групу країн, які виокремились у своєму ставленні до української державності.

Висвітлити державно-політичний, соціально-економічний устрій української держави XVII ст. Наскільки уклад відновленої держави корелювався з укладом існуючих європейських країн. Розкрийте новації, які були запровадженні в українській державі, зокрема в управлінні державі (демократія), економічних відносинах (вільнонаймана праця) тощо, соціальних відносинах (впровадження соціальної рівності).

В розкриваючи суть устрою державного утворення в ході зміни правового становища (від незалежного державного утворення до перетворення на суб'єкт автономного права) необхідно зазначити, які зміни відбувалися в державно-політичному, соціально-економічному устрої. Звернути увагу на землі. Які входили в склад державного утворення на різних періодах його існування.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Гуржій О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX століття / О. Гуржій, О. Реснт. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
3. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. Кол.: В. Смолій (відп. Ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. Київ: Арій, 2023. – 240 с.
4. Смолій В. Ідея протекторства в геополітичній доктрині Богдана Хмельницького та переяславський проект 1654 року: Тематичні нариси / НАН України. Інститут історії України / В. Смолій, В. Степанков. – Київ: Інститут історії України, 2023. – 144 с.
5. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький / упорядн. Іван Сварник. Львів: Апріорі, 2021. – 248 с.

Лекційне заняття 7: Українська держава середини у 1917 – 1921 рр.

1. Фактори, які обумовили відродження Української держави наприкінці 1910-х рр.
2. Перспективи і виклики для українського державотворення 1917–1921 рр.
3. Моделі розбудови української держави.
4. Українська держава на міжнародній дипломатичній арені боротьби.

Методичні вказівки

При вивченні даної теми необхідно звернути увагу на особливості суспільно-політичного становища українських земель на початку XX ст. Розкрити про масштаби розгортання українського національного руху, його ідеї. Провести порівняльний аналіз з діяльністю інших подібних рухів.

Розкрити як відбувався процес відновлення української державності у 1917–1918 рр. Означити ті виклики, з якими зіштовхнулися провідні українські діячі. Пояснити причини побутування самостійницьких і автономістичних ідей, і як вони вплинули на хід державотворчого процесу. Проаналізувати як провадили державотворчі заходи інші народи колишніх Російської та Австро-Угорської імперій. З'ясувати, що спільного та відмінного було у них порівняно з українським державотворенням.

Висвітлити, які моделі побудови держави пропонували різні українські провідні діячі і які моделі реалізовувались на практиці. Наскільки вони були ефективними і життєспроможними на той історичний період.

Висвітити значення ведення зовнішньополітичної діяльності для української державності 1917–1921 рр. Означити як формувалися державні органи, відповідальні за здійснення міжнародної політики. Розкрити, яке місце посідала Україна на тогочасній політичній європейській і світовій арені. Подати успішні кроки української дипломатії, підписані угоди, встановлені дипломатичні контакти, здобуту підтримку тощо.

Список рекомендованої літератури

1. Атлас історії української державності / В. Грицеляк, І. Дикий, І. Ровенчак. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2025. – 128 с.
2. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д.Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.

3. Гуржій О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку ХХ століття / О. Гуржій, О. Реєнт. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
4. Іванченко Р. Нове державницьке воскресіння України (1917–1918). Україна – східний щит Європи: уроки історії і сучасність / Р. Іванченко. – Київ: Прометей, 2021. – 207 с.
5. Литвин В. М. Незасвоєні уроки: 1917-1991. Київ: Видавничий дім «АДЕФ–Україна», 2023. – 1032 с.
6. Селянське республікотворення періоду Української революції 1917–1921 рр.: [монографія] / С. В. Корновенко [та ін.]. – Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2019. – 219 с.
7. Фан Р. Історія єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки: переклад їдиш видання 1933 р. / Р. Фан. – Львів: Манускрипт, 2019. – 270 с.

Лекційне заняття 8: **Україна в 1920 – 1980-х рр.**

1. Україна під владою Радянського Союзу: формальне і фактичне правове становище.
2. Відродження української державності на Закарпатті.
3. Українське державотворення в роки Другої світової війни.
4. Діяльність українських урядів на еміграції.

Методичні вказівки

Вивчаючи дану тему варто зосередити увагу на етапи становлення радянської влади в Україні, зокрема коротко висвітлити стратегію та тактику російського більшовизму у формуванні державної системи. Визначити роль України у планах більшовиків та місце її у дипломатичних стосунках.

Означити особливості політико-правового оформлення Радянського Союзу та ролі в цьому процесі неросійських народів. Зазначити яким чином Україна потрапила в склад СРСР. Розкрити суть формальних і фактичних прав союзних республік в радянській федерації.

Розкриваючи питання відродження української державності на Закарпатті необхідно зазначити особливості суспільно-політичного та культурного становища українців на цих землях на початку ХХ ст. Проаналізувати особливості розгортання національного руху. З'ясувати чому саме наприкінці 1930-х рр. українці Закарпаття проголосили автономію, невдовзі акт про незалежність. Розглянути як відбувалися ці державотворчі процеси, які ухвалювалися закони, створювалися органи влади, яку територію охопила створена держава. Означити ставлення населення Закарпаття до постанов Карпатської України.

Звернути увагу як відбувалося державотворчі процеси в роки Другої світової війни. Розкрити, які політичні сили відіграли важливу роль в цьому. З'ясувати про Акт відновлення Української держави 30 червня 1941, «повстанські республіки», утворення Української головної визвольної ради тощо.

Розглядаючи питання діяльність українських урядів на еміграції необхідно з'ясувати яким чином і чому українських уряд потрапив на еміграцію. Проаналізувати діяльність різних українських політичних середовищ щодо заходів в напрямку відновлення української держави.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. В 3-х книгах / С. Кульчицький. – Київ: Темпора, 2013. – Кн. 1. – 504 с.; Кн. 2. – 628 с.; Кн. 3. – 388 с.
3. Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. Ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. Кол.: Т. Водотика, В. Головка, С. Кульчицький, Л. Якубова. – Київ : ТОВ «Кліо», 2021. – 560 с.
4. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю», 1917–1938 роки / [Г. Єфіменко, Я. Примаченко, О. Юркова; під заг. Ред. Г. Єфіменка]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 352 с.

Лекційне заняття 9: **Відновлення української державності в 1990-х рр.**

1. Внутрішньо- та зовнішньополітичні фактори, що сприяли процесу відновлення державності
2. Особливості ухвалення найважливіших документів, що забезпечили відновлення держави
3. Причини відмінності трансформаційних перетворень в Україні та інших посткомуністичних країнах Східної та Південно-Східної Європи
4. Перспективи і виклики для новітньої української держави
5. Українська держава як екзистенційна цінність.

Методичні вказівки

Розглядаючи тему необхідно звернути увагу на особливості суспільно-політичних процесів наприкінці 1980 – на початку 1990-х рр. З'ясувати причини занепаду Радянського Союзу і розпаду радянського блоку. Розкрити особливості розгортання національного руху цього періоду. Проаналізувати взаємозалежність визвольного процесу в Україні та в інших радянських республіках. Пояснити причини ухвалення і суть Декларації про державний суверенітет України. Висвітлити особливості схвалення Верховною Радою України Акту про незалежність України, а також значення проведення референдуму 1 грудня 1991 р.

Проаналізувати тенденції розвитку України та інших посткомуністичних країн Східної Європи та Азії, провести порівняльний аналіз процесу становлення державності, провадження реформ, перешкод на шляху становлення демократичного, правового суспільства. Означити ті перспективи, які мала Україна на 1991 р. і що досягла на початок ХХІ ст. З'ясувати, які загрози і виклики внутрішньополітичні і зовнішньополітичні стоять перед українською державою і суспільством.

Проаналізувати значення держави для українського народу, простежити динаміку зміни ставлення суспільства до цього питання.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Віднянський С. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство: монографія / С. Віднянський, А. Мартинов. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. – 264 с.
3. Власюк О. С. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія / Власюк О. С., Кононенко С. В.; Нац. ін-т стратег. Дослідж. – Київ: НІСД, 2017. – 304 с.
4. Головка В., Якубова Л. Україна та виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / В. Головка, Л. Якубова. – Київ: Академперіодика, 2021. – 592 с.
5. Історія української державності: конспект лекцій для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей / Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. – 168 с.
6. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи / Є. Магда. – Київ: Kalamar, 2017. – 267 с.
7. Микулинський І. М. Революція Гідності – Майдан / І. Микулинський – Чернівці: Друк Арт, 2017. – 798 с.
8. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – Київ: НІСД, 2017. – 496 с.

Змістовний модуль 2

Важливі фактори українського державотворення

Лекційне заняття 10: Фактори українського державотворення

1. Національна ідея як чинник державотворення.
2. Мова як складник державотворення.
3. Національна еліта як фактор державотворення.
4. Соборність – важлива ідея українського державотворення.
5. Церква як складник державотворення.
6. Історична пам'ять як фактор державотворення.
7. Засоби масової інформації і державотворення.

Методичні вказівки

У цій темі проводимо осмислення питань, що наповнюють інтеграційні процеси в державі зрозумілим і важливим сенсом. Піднята проблематика має важливе значення для відновлення національної пам'яті, деміфологізації історії. Важливо осмислити суть поняття національна ідея, з'ясувати її виміри, компоненти і значення.

Мова є невід'ємною ознакою народів, впливає на консолідацію суспільства у державі, створення єдиного гуманітарного простору. Тому потрібно розглянути історію розвитку української мови впродовж віків.

Одним з важливих факторів поступального розвитку держави є наявність в ній національних інтелектуальних кадрів різних сфер діяльності. Особливості історичного становлення національної еліти, проблеми її збереження варто з'ясувати в цій темі. Єдність поколінь впливає на безперервність історичної пам'яті і тривалість різних національних практик.

Розгляд питання соборності має важливе значення для українського народу, зважаючи на періоди політичної роз'ємності. Тому варто розглянути його суть, історію поборницьких устремлінь і перспективи збереження єдності держави.

Духовність є також одним із факторів національної інтеграції спільноти. Тому потрібно розглянути його суть, особливості історичного розвитку релігій на наших землях, їхнього впливу на національний рух і становлення держави.

Розглядаючи фактори державотворення не можна оминати питання засобів масової інформації, що забезпечуючи єдиний інформаційний простір держави сприяють інтеграції суспільства.

Список рекомендованої літератури

1. 25 років незалежності : нариси історії творення нації та держави / В.В. Головка [та ін.]; відп. Ред. В. А. Смолій; кер. Авт. Кол. Г.В. Боряк; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 795 с.
2. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
3. Залізник Л. Етногенез українського народу / Л. Залізник. Київ: Ліра-К, 2024. – 370 с.
4. Історія писемності, священних книг і віроповчальних текстів: навчальний посібник і хрестоматія : у 2 т. Т. 1 / Лубський В. І. [та ін.]; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ: Центр учбової літератури, 2014. – 447 с.
5. Кривошея В. В. Козацька еліта гетьманщини: [монографія] / В.В. Кривошея; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. Дослідж. ім. І.Ф. Кураса. – К. : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса, 2008. – 452 с.
6. Пиріг Р. Проблеми національної ідентифікації правлячої еліти Української Держави / Пиріг Р. // Краєзнавство. – 2013.- №2. – С. 95–106.
7. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи / Г. П. Півторак. – Київ: Віпол, 2014. – 280 с.
8. Смолій В.А. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – Київ: Альтернативи, 1997. – 367 с.
9. Тищенко К. Етномовна історія прадавньої України / К. Тищенко. – Київ: «Аквілон-Плюс», 2008. – 480 с.
10. Українська мова: енциклопедія / НАНУ, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. Мови НАН України; ред. Русанівський В. М. – 3-е вид. випр. і допов. – Київ: Укр. Енциклопедія, 2007. – 852 с.
11. Шейко В. М. Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 років: монографія / В. М. Шейко. – Харків: ХДАК, 2020. – 473 с.

Змістовний модуль 3

Особистісний вимір українського державотворення

Лекційне заняття 11: Історичні постаті та ідея державності

1. Бачення князями реформування державного устрою Київської Русі.
2. Князі – виразники ідеї відновлення єдності Київської Русі.
3. Державотворчі ідеї козацьких ватажків кінця XVI – початку XVII ст.
4. Реорганізація козацького устрою в бачені козацької старшини у XVIII ст.
5. Ідея держави в поглядах українських діячів XIX – початку XX ст.
6. Державотворчі ідеї представників визвольного руху 1920 – 1950- х рр.
7. Діячі національно-демократичного спротиву про відновлення державності.

Методичні вказівки

Історичний поступ суспільства детермінований діяльністю різних особистостей, які займають різні соціальні і владні ніші тощо. Тому у цій темі варто звернути увагу на те, як окремі особистості, їхні ідеї творили нашу історію, видозмінювали її. Розглянути особливості реформування державних інституцій і держави в цілому в ході діяльності правителів держави. З'ясувати, хто з князів чи інших людей виношував ідею відновлення єдності Київської Русі і як ця ідея реалізовувалася.

Розглянути як серед козацьких ватажків трансформувалася ідея відновлення держави, становлення її устрою починаючи з XVI і до XVII ст.

Як згодом, в XIX ст., українські діячі розглядали питання української державності, вбачали політичне майбутнє України.

Розкрити концепції побудови держави українськими діячами різних політичних формацій і поглядів впродовж XX ст.

Осмислити стратегічні і тактичні компоненти їхніх устремлінь в боротьбі за відновлення незалежності України.

Список рекомендованої літератури

1. Алла Горська. Душа українського шістдесятництва / упоряд. Л. Огнева. – Київ: Смолоскип, 2015. – 710 с.
2. Велика Україна. 100 років державності: [історико-біографічне видання] / упоряд. О.М. Войналович. – Київ: Новий Час, 2018. – 255 с.
3. Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл / В. Деревінський. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 251 с.
4. Деревінський В.Ф. В'ячеслав Чорновіл: дух, що тіло рве до бою / В. Ф. Деревінський. – Харків: Віват, 2016. – 496 с.
5. Історія України в особах: Козаччина / [авт. Кол.: В. М. Горобець (упоряд. І авт. Передм.), В. А. Смолій, О. І. Гуржій та ін.]. – Київ: Вид-во «Україна», 2000. – 302 с.
6. Махун С. Полководці Середньовіччя та Нового часу: від Вільгельма Завойовника до Петра Дорошенка / С. Махун. – Київ: Віхола, 2025. – 352 с.
7. Мицик Ю. Гетьман Іван Виговський: монографія / Ю. Мицик. – Київ: Науково-видавнича рада НАН України, 2004. – 83 с.
8. Скоропадський П. П. Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918: пер. з рос. / П. П. Скоропадський; пер. Соловей Е.; упоряд. І. Гирич. – Київ: Наш формат, 2017. – 455 с.
9. Смолій В. Петро Дорошенко: політичний портрет: [наук. вид.] / В. Смолій, В. Степанков. – Київ: Темпора, 2011. – 632 с.
10. Сова А. Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлина / Упоряд. І відп. Ред. А. Сова; Центр незалежних історичних студій. – Львів: Апріорі, 2019. – 816 с.
11. Сокирко О. Творці історії: збірка біографічних есе / О. Сокирко; худож. О. Глумчер. – Київ: Темпора, 2025. – 272 с.
12. Таїрова-Яковлева Т. Г. Іван Мазепа: [пер. з рос. Мови] / Т.Г. Таїрова-Яковлева; пер. з рос. Ю.А. Мицик. – Київ, 2018. – 313 с.
13. Шурхало Д. Скоропадський, Маннергейм, Врангель: кавалеристи-державники / Д. Шурхало. – Київ: Залізний тато, 2020. – 330 с.
14. Ярухін Ю. Герої нескореної України. 2022: Герої України, кавалери орденів 3-х ступенів від початку повномасштабного російського вторгнення / Ю. Ярухін. – Київ : Борисфен Інтел, 2024. – 308 с.

Змістовний модуль 4

Державотворчий процес в Україні: виклики і перспективи

Практичне заняття 1: Державотворчий процес у слов'янських народів та українські землі

1. Концепцію походження слов'ян.
2. Етнокультурні процеси на території України: велике розселення слов'ян та східнослов'янські об'єднання.
3. Суспільно-політичний лад слов'янських об'єднань.
4. Соціально-економічні та політичні передумови утворення держави східних слов'ян.

Теми рефератів

1. Теорії походження слов'ян.
2. Причини утворення і розпаду Антського племінного союзу.
3. Склавинський або дулібський племінний союз.
4. Взаємовідносини слов'ян з готами.

Питання для обговорення

- 1) Які слов'янські племена населяли території України?
- 2) Як вплинуло велике переселення народів на формування держави Русь?
- 3) Які племена населяли степи України? Яка їх доля?
- 4) Чому і звідки прийшли готи на українські землі?
- 5) Який вплив степових народів на слов'ян?

Список рекомендованої літератури

1. Баран В.Д. Давні слов'яни / В.Д. Баран. – Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
2. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство. Ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України: монографія / В. Ідзьо. – Львів: Видавництво Інституту Східної Європи, 2020. – 250 с.
3. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавніших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.

4. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України/ Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
5. Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. Ред. О. Мишанич; Ред. Кол.: О. Прицак (голова), О. Мишанич (заступник), Я. Ісаєвич, І. Шевченко. – Київ: Вид-во «Обереги», 2003. – Т. II. – 1306 с.
6. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.
7. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.
8. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
9. Шевчук В.П. Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук. – Київ: Либідь, 1999. – 480 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Виберіть концепцію походження слов'ян:			
	А	Трипільсько-арійську	В	Ранньосередньовічна
	Б	Давньоруська	Г	Вісло-Дніпровська
2	З якою археологічною культурою дослідники пов'язують венедедів?			
	А	Пшеворською	В	Пеньківською
	Б	Зарубинецькою	Г	Празькою
3	Анти замешкували територію:			
	А	Правобережжі Дніпра	В	Від Сіверського Дінця до Нижнього Дунаю
	Б	Лівобережжі Дніпра	Г	Північному Причорномор'ї
4	Назва склавини пов'язують з:			
	А	Латинізованим варіант слова «слов'яни»	В	Давньоіндійським «край»
	Б	Етруським словом «північ»	Г	Кельтського слова «білий»

5	В результаті вторгнення готів венеди розпалися на:			
	А	Половців і скіфів	В	Уличів і тивирців
	Б	Антів і склавинів	Г	Склавинів і полян
6	З яким народом дослідники асоціюють черняхівську археологічну культуру?			
	А	Антами	В	Печенігами
	Б	Готами	Г	Гунами
7	Князем антів був:			
	А	Бож	В	Гатило
	Б	Вінітар	Г	Ізяслав
8	В V ст. н.е. з'являються:			
	А	венеди	В	склавини
	Б	слов'яни	Г	готи
9	Під час великого переселення народів слов'яни заселяють:			
	А	Апеніни	В	Пелепонес
	Б	Ямал	Г	Балкани
10	Дослідники пов'язують лука-райковецьку культуру з			
	А	Склавинами	В	Полянами
	Б	Уличами	Г	Сіверянами

Ключі

№	1 варіант
1	г
2	б
3	в
4.	а
5.	б
6	б
7	а
8	в
9	г
10	а

Практичне заняття 2: **Київська Русь на політичній карті світу**

1. Теорії походження Київської Русі.
2. Київська Русь в описах іноземців.
3. Державний устрій і самоврядування в Київській Русі.
4. Місце і роль Київської Русі на міжнародній арені.

Теми рефератів

1. Трансформацію суспільно-політичного устрою Київської Русі.
2. Суспільно-правова система Київської Русі та європейських країн.
3. Кореляція термінів князь і король.

Питання для обговорення

- 1) Коли вперше згадується назва «Україна»? Звідки походить назва «Русь»?
- 2) В яких іноземних працях тогочасних авторів згадувалась Київська Русь?
- 3) Який вплив здійснювала Київська Русь на інші держави і народи?
- 4) Чому існували інтенсивні відносини Київської Русі та Візантійської імперії?
- 5) Яка форма правління була характерною для Русі?
- 6) Які шляхи пролягали через територію Київської Русі і чому?
- 7) Як розвивалися відносини Київської Русі зі степовими народами?

Список рекомендованої літератури

1. Баран В.Д. Давні слов'яни / В.Д. Баран. – Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
2. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство. Ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України: монографія / В. Ідзьо. – Львів: Вид-во Інституту Східної Європи, 2020. – 250 с.
3. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавніших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
4. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України/ Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.

5. Пріцак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. Ред. О. Мишанич; Ред. Кол.: О. Пріцак (голова), О. Мишанич (заступник), Я. Ісаєвич, І. Шевченко. – Київ: Вид-во «Обереги», 2003. – Т. II. – 1306 с.
6. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.
7. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- 1 В якій праці знаходяться перші згадки про слов'ян?

А) «Хроніка», Фредегара	В) «Гетика», Йордана
Б) «Літопис Руськи», Київський літописець	Г) «Історія війн», Прокопія Кесарійського
- 2 Хто автор «Дунайська гіпотеза» походження слов'ян?

А) П. Й. Шафарика	В) Нестора Літописця
Б) Л. Нідерле	Г) Й. Костровський
- 3 Які племена М. Грушевський розглядав предками українців?

А) Венедів	В) Скіфів
Б) Антів	Г) Славинів
- 4 Основною господарською діяльністю слов'ян було:

А) Тваринництві	В) Ремісництві
Б) Землеробстві	Г) Сільські промисли
- 5 Що означає слово «Русь»?

А) Суспільний прошарок або стан	В) Територія, держава
Б) Народ, плем'я	Г) Вище зазначені пункти правдиві
- 6 За формою правління Київська Русь була:

А) Вибірна монархія	В) Спадкова обмежена монархія
Б) Спадкова абсолютна монархія	Г) Дуалістична монархія
- 7 Великий князь Київський здійснював

А) Законодавчі функції	В) Судові функції
Б) Виконавчі функції	Г) Всі вище перераховані

- 8 В Київській Русі право судити мали:
- А) Центральні органи влади В) Віче
Б) Князівські з'їзди Г) Місцеві органи влади
- 9 Основними джерелами права в Київській Русі були:
- А) Церковні устави В) Законодавчі зводи і договори
Б) Настанови князів Г) Всі вище перераховані пункти
- 10 Механізм покарань визначався в
- А) «Руській Правді» В) «Короткій Правді»
Б) «Правда Ярославичів» Г) «Устав великого князя Володимира Всеволодовича Мономаха»

2-й варіант

- 1 Яким періодом датуються перші згадки про слов'ян?
- А) VIII – IX ст. н.е. В) 2-ї пол. VI ст. – VII ст. н.е.
Б) VI ст. н. е. Г) III – IV ст. н.е.
- 2 «Теорія автохтонного» належить авторству:
- А) П. Й. Шафарика В) Нестора Літописця
Б) Л. Нідерле Г) Й. Костровський
- 3 Міграційні процеси якого періоду вплинули на формування українського етносу?
- А) V – VII ст. В) IV – VII ст.
Б) II – VII ст. Г) VII – X ст.
- 4 Розвиток соціально-економічної сфери слов'ян відзначається
- А) Формуванню і розвитку родово-общинного ладу В) Формуванню воєнної демократії
Б) Формуванню феодальної системи Г) Формуванню спадкової монархії
- 5 Що означає термін «Україна»?
- А) Шматок землі В) Кінець
Б) Край Г) Вище зазначені пункти правдиві
- 6 Чим регулювалися відносини між князями?
- А) Звичаєвим правом В) Правовими нормами
Б) Договорами між сюзереном і васалами Г) Звичаєвим правом, правовими норми та договорами

- 7 Які повноваження мав місцевий намісний князь (посадник)?
 А) Податкові В) Військовими
 Б) Судові Г) Всі вище
 перераховані пункти
- 8 До категорії світських судів Русі відносять
 А) Верховний суд В) Князівський суд
 Б) Приватний суд Г) Церковний суд
- 9 Перший правотворчий документ в Київській Русі
 А) «Устав великого князя Володимира Всеволодовича Мономаха» В) «Руська Правда»
 Б) «Устави» княгині Ольги Г) «Правда Ярослава»
- 10 Який документ регламентував цивільне право?
 А) «Руською Правдою» В) «Правдою Ярославичів»
 Б) «Короткою Правдою» і «Розширеною Правдою» Г) Всі вище
 перераховані пункти

Ключі

№	1 варіант	2 варіант
1	в	б
2	в	а
3	б	б
4	б	б
5	г	г
6	б	б
7	г	г
8	а, г	а, в
9	г	б
10	а, в	г

Практичне заняття №3: **Київ в системі координат імперського центру**

1. Київська Русь на фоні середньовічних імперій.
2. Київ як політико-адміністративний і культурний центр.
3. Київський центр і підкорені території.
4. Культура як інструмент поширення київських традицій.

Теми рефератів

1. Особливості середньовічних імперій.
2. Етнічна самосвідомість населення Київської Русі.
3. Колонізація Києвом підкорених територій.

Питання для обговорення

- 1) Яку роль відіграло релігійне питання в становленні та укріпленні київського центру?
- 2) Слов'янське і неслов'янське населення Київської Русі?
- 3) Білоруський і російський народи в розрізі формування новоімперських етносів?
- 4) Чи вирізнялася культура населення Середнього Подніпров'я в загальнодержавному культурному просторі?

Список рекомендованої літератури

1. Баран В.Д. Давні слов'яни / Баран В.Д. – Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
2. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство. Ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України: монографія / В. Ідзьо. – Львів: Видавництво Інституту Східної Європи, 2020. – 250 с.
3. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович. – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавніших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
4. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України/ Упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
5. Пріцак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. Ред. О. Мишанич; Ред. Кол.: О. Пріцак (голова), О. Мишанич (заступник), Я. Ісаєвич, І. Шевченко. – Київ: Вид-во «Обереги», 2003. – Т. II. – 1306 с.

6. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.
7. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.
8. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
9. Шевчук В.П. Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / Шевчук В.П. – Київ: Либідь, 1999. – 480 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Руська земля охоплювала:			
	А	Полян	В	Сіверян, древлян
	Б	Полян, древлян, сіверян	Г	Сіверян
2	В якому столітті виникла Київська Русь?			
	А	VIII	В	IX
	Б	X	Г	VII
3	За формою державного правління Київська Русь була:			
	А	Монархія	В	Теократична республіка
	Б	Виборча монархія	Г	Князівська республіка
4	Яке місто було «матір'ю міст руських»?			
	А	Переяслав	В	Чернігів
	Б	Галич	Г	Київ
5	Як називається кодекс законів Київської Русі?			
	А	Князівський статут	В	Руська правда
	Б	Правда Ярославичів	Г	Київське право
6	Який був символ князівської влади (герб) в Київській Русі?			
	А	Тризуб	В	Чорний ворон
	Б	Лев	Г	Архистратиг Михайло
7	Яку роль відігравала княжа дружина в державі?			
	А	Жінки князя	В	Старійшин князя
	Б	Війська князя	Г	Волхвів князя
8	Що таке віче?			
	А	Збори бояр	В	Народні збори
	Б	З'їзд князів	Г	Рада старійшин

9	Запровадження нової релігії вплинула на			
	А	Централізацію	В	Зникнення ізгоїв
	Б	Децентралізацію	Г	Розвиток язичництва
10	Церковнословянська мова це:			
	А	Книжна	В	Словесна
	Б	Розмовна	Г	Релігійна

Ключі

№	1 варіант
1	б
2	в
3	а
4	г
5	в
6	а
7	б
8	в
9	а
10	а

Практичне заняття №4: Удільний період Київської Русі в ракурсі загальноєвропейської феодальної роздробленості

1. Середньовічний контекст феодальної роздробленості.
2. Причини ослаблення і розпаду Київської Русі.
3. Система внутрішніх та зовнішньополітичних територіальних угод Київської Русі.
4. Розпад конгломерату Руських земель. Доба територіальних земель-князівств.

Теми рефератів

1. Об'єднання слов'янських земель Ольгою.
2. Хрещення Русі та політичні шлюби як інструменти об'єднання земель та поширення політичного впливу Русі.
3. Боротьба за Київ Ярославичів та поділ Русі-України.
4. Смерть Мстислава Володимировича – кінець доби єдиної Русі.
5. Міжусобні війни та їх наслідки для Русі.

Питання для обговорення

- 1) Що сприяло розпаду Руських земель на удільні князівства?
- 2) Які наслідки для Київської Русі мали міжусобиці?
- 3) Чому смерть князя Мстислава вважається кінцем існування Київської Русі?

Список рекомендованої літератури

1. Баран В.Д. Давні слов'яни / В.Д. Баран. – Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
2. Залізняк Л. Етногенез українського народу / Л. Залізняк. Київ: Ліра-К, 2024. – 370 с.
3. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство. Ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України: монографія / В. Ідзьо. – Львів: Вид-во Інституту Східної Європи, 2020. – 250 с.
4. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавні ших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
5. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України/ Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.

6. Пріцак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. Ред. О. Мишанич; Ред. Кол.: О. Пріцак (голова), О. Мишанич (заступник), Я. Ісаєвич, І. Шевченко. – Київ.: Вид-во «Обереги», 2003. – Т. II. – 1306 с.
7. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.
8. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.
9. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
10. Феномен удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми) / М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С.24–37.
11. Шевчук В.П. Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук. – Київ: Либідь, 1999. – 480 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Що таке колективний сюзеренітет?			
	А	Федеративна монархія	В	Суверенітет князів
	Б	Влада бояр	Г	Удільний поділ
2	Феодална роздробленість:			
	А	Давньоукраїнський феномен	В	Східноєвропейська тенденція
	Б	Загальноєвропейська тенденція	Г	Словянська тенденція
3	Причинами феодалної роздробленості були:			
	А	Посилення удільних князівств	В	Законодавче обмеження влади князя
	Б	Розширення повноважень віча	Г	Зростання влади третього стану
4	Одними з удільних князів на території України в період роздробленості було:			
	А	Турово-Пінське	В	Новгород-Сіверське
	Б	Мстиславське	Г	Свірське

5	Яка основна причина з'їзду в м. Любечі 1097 р.?			
	А	Домовитися про припинення міжусобиць	В	Визначити претендента на київський стіл
	Б	об'єднання для боротьби проти половців	Г	Домовитися про припинення міжусобиць і об'єднання для боротьби проти половців
6	Хто був ініціатором Любецького та Витичевського з'їзду князів			
	А	Володимир Мономах	В	Мстислав Володимирович
	Б	Всеволод Ярославич	Г	Василько Ростиславич
7	Що стало результатом Вишгородського з'їзду?			
	А	Похід на половців	В	Розгром печенігів
	Б	Правда Ярославичів	Г	Феодальна роздрібленість
8	У період роздробленості незалежність князівств була:			
	А	Абсолютна	В	Династична свідомість не існувала
	Б	Не абсолютна	Г	Обмежена
9	Суть династичної реформи Володимира Мономаха та його сина Мстислава:			
	А	Закріплення Києва за своїми нащадками з правом їхнього першості на Русі	В	Розмежування князівств за різними династичними гілками
	Б	Оформлення нового порядку обіймання київського столу	Г	Відновлення права київського князя визначати князівства для князівських родів
10	Виберіть останнього князя, який утримував єдність Київської Русі:			
	А	Ярослав Мудрий	В	Мстислав Володимирович
	Б	Всеволод Ярославич	Г	Святополк Ізяславич

Ключі

<i>№</i>	<i>1 варіант</i>
1	а
2	б
3	а
4	в
5	г
6	а
7	б
8	б
9	а
10	в

Практичне заняття №5: Роль особистості в історії Київської Русі

1. Значення особистості в історії Київської Русі.
2. Святослав Завойовник: період закордонних походів.
3. Русь Володимира Великого: централізація і розширення територій.
4. Ярослав Мудрий: розбудова культурного життя країни.
5. Жінки в історії правління Київської Русі

Теми рефератів

1. Політичний спадок княгині Ольги
2. Заповіт Ярослава Мудрого
3. Політична і релігійна діяльність Володимира Великого
4. Повчання Володимира Мономаха дітям

Питання для обговорення

- 1) Яке місце особистості в історії Київської Русі?
- 2) Які визначні постаті періоду Київської Русі і чому?
- 3) Який вплив мали вихідці з Київської Русі в історії інших народів?
- 4) Яке місце приділялося особистостям в літописах періоду Київської Русі?

Список рекомендованої літератури

1. Баран В.Д. Давні слов'яни / В.Д. Баран. – Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
2. Залізняк Л. Етногенез українського народу / Л. Залізняк. Київ: Ліра К, 2024. – 370 с.
3. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство. Ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України: монографія / В. Ідзьо. – Львів: Видавництво Інституту Східної Європи, 2020. – 250 с.
4. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович. – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавні ших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
5. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України/ Упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
6. Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. Ред. О. Мишанич; Ред. Кол.: О. Прицак (голова), О. Мишанич (заступник), Я. Ісаєвич, І. Шевченко. – Київ: Вид-во «Обереги», 2003. – Т. II. – 1306 с.

7. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.
8. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.
9. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
10. Феномен удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми) / М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С.24–37.
11. Шевчук В.П. Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Кого вважають засновником князівської династії?			
	А	Олега	В	Володимира
	Б	Аскольда	Г	Кия
2	За правління якого князя існувала Київська земля?			
	А	Аскольда	В	Ізяслава
	Б	Володимира	Г	Ярослава
3	Кого вважають засновником Київської Русі?			
	А	Дира	В	Олега
	Б	Аскольда	Г	Ігоря
4	Як називали першу жінку, яка стала князювати в Київській Русі?			
	А	Ольга	В	Катерина
	Б	Олена	Г	Либідь
5	Збірник законів Київської Русі уклад:			
	А	Володимир	В	Олег
	Б	Ярослав	Г	Ярославичі
6	Нову релігію в Київській Русі запровадив:			
	А	Ярослав	В	Святослав
	Б	Володимир	Г	Ізяслав
7	«Тестем Європи» називали			
	А	Ігоря	В	Романа
	Б	Данила	Г	Ярослава

8	Масштабні завойовницькі походи проводив:			
	А	Володимир	В	Ярополк
	Б	Святослав	Г	Роман
9	Усунути половецьку загрозу вдалося князю:			
	А	Рюрику	В	Роману
	Б	Володимиру	Г	Олегу
10	Вперше Тмутороканське князівство згадується в літописі за правління:			
	А	Святослава	В	Ярослава
	Б	Володимира	Г	Олега

Ключі

№	1 варіант
1	г
2	а
3	в
4	а
5	б
6	б
7	г
8	б
9	б
10	б

Практичне заняття 6: Руське королівство в контексті європейських тенденцій утворення національних держав

1. Особливості процесу об'єднання держав на європейському континенті.
2. Передумови та причини утворення Галицько-Волинської держави (Руського королівства).
3. Ідея та реалізація відновлення єдності Київської Русі.
4. Внутрішні та зовнішні чинники, що які впливали на об'єднавчий процес руських князівств.

Теми рефератів

1. Русь та інші держави Європи: від роздрібленості до об'єднання.
2. Князь Роман в боротьбі за єдність Русі.
3. Провадження королем Данилом та його наступниками ідеї єдності Київської Русі.
4. Вплив Золотою Ордою на об'єднавчий процес Київської Русі.

Питання для обговорення

- 1) Чому Руське королівство вважається правонаступником Київської Русі?
- 2) Що сприяло об'єднанню Галицького та Волинського князівств в єдину державу?
- 3) Місце Руського королівства в процесі об'єднання держав на європейському континенті.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Галицько-Волинська держава // Історія України з найдавніших часів до 1648 року: навч. посіб. / С.Д. Федака. – Київ: 2014. – С. 356–405.
3. Галич і Галицька земля в українському державотворенні: до 1110-річчя Галича і 800-річчя Галицько-Волинського князівства: збірник матеріалів / ред. В.І. Кононенко. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 188 с.
4. Головка О. Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / О.Б. Головка. – Київ.: ВД «Стилос», 2006. – 575 с.

5. Горобець В. М. Русь «після Русі». Між короною та булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорізького / В.М. Горобець, М.М. Волощук, А.Г. Плахонін, Б.В. Черкас, К.Ю. Галушко. – Харків, «Клуб сімейного Дозвілля», 2016. – 351с.
6. Гуржій О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку ХХ століття / О. Гуржій, О. Реєнт. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
7. Єльников М. В. Золотоординські часи на українських землях / М.В. Єльников. – Київ: Наш час, 2008. – 176 с.
8. Ідзьо В.С. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III–XII ст.) / В.С. Ідзьо. – Львів: Камула, 2005. – 352 с.
9. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – 2-е вид., із змінами і допов. – Львів, 1999. – 220 с.
10. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович. – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавніших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
11. Русина О. В. Україна під татарами та Литвою / О.В. Русина. – Київ: Видавничий дім «альтернативи», 1998. – 320 с.
12. Руське королівство й Німецький орден за часів Юрія II / Т.С. Горбач // Український історичний журнал. – 2017. – № 2. – С. 19–32.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- Який князь об'єднав Галицькї та Волинськї князівства
А) Данило В) Василько
Б) Роман Г) Лев Данилович
- Хто став першим українським королем?
А) Роман В) Данило
Б) Василько Г) Лев Данилович
- За правління якого князя була створена митрополія в Галичині?
А) Данила Р В) Лева Даниловича
Б) Юрій II Г) Василька
- Хто був останнім правителем Руського королівства?
А) Лев Данилович В) Юрій II
Б) Юрій I Г) Ярослав Осмомисл
- Яке місто за правління Лева Даниловича було столицею держави:
А) Київ В) Луцьк
Б) Холм Г) Львів

6. Зміцнення князівській владі в Галичені протистояли:
 - А) Бояри
 - Б) Міщани
 - В) Селяни
 - Г) Воїни
7. В Золотій Орді державний устрій мав ознаки
 - А) Монархічної імперії
 - Б) Демократичної імперії
 - В) Військової імперії
 - Г) Правової імперії
8. Які місто чи міста входили в склад Руського королівства?
 - А) Київ
 - Б) Переяслав
 - В) Суздаль
 - Г) Чернігів
9. Яка віра була домінуючою в Руському королівстві?
 - А) мусульманство
 - Б) католицизм
 - В) православ'я
 - Г) жодна
10. Який князь переніс столицю до Холму?
 - А) Роман
 - Б) Данило
 - В) Василько
 - Г) Лев

2-й варіант

1. В якому році були об'єднані Галицьке і Волинське князівства в одну державу?
 - А) 1253 р.
 - Б) 1119 р.
 - В) 1340 р.
 - Г) 1349 р.
2. Який князь був засновником Галицько-Волинської держави?
 - А) Роман
 - Б) Данило Галицький
 - В) Ярослав Осмомисл
 - Г) Лев Данилович
3. В якомі місті було вперше встановлено право самоврядування?
 - А) Галич
 - Б) Санок
 - В) Володимир-Волинський
 - Г) Луцьк
4. Які функції виконував правитель Руського королівства?
 - А) Законодавчі
 - Б) Виконавчі
 - В) Судові
 - Г) Всі пункти правильні
5. Що значить назва Золота Орда?
 - А) Велика Держава
 - Б) Могутня Держава
 - В) Наддержава
 - Г) Велика Імперія
6. Хто з князів існував право «Доброго порядку»?
 - А) Роман
 - Б) Данило
 - В) Володимирко
 - Г) Юрій II

- 7 Якою була форма правління Руського королівства?
 А) Монополістичною В) Деспотична
 Б) Дуалістичною Г) Монархічна
- 8 В якому році утворилася Золота Орда?
 А) 1239 р. В) 1241 р.
 Б) 1240 р. Г) 1242 р.
- 9 Першою столицею Руського князівства було місто:
 А) Тернопіль В) Львів
 Б) Галич Г) Холм
- 10 До складу Руського королівства входили землі:
 А) Перемишлянщина В) Закарпаття
 Б) Київщина Г) Всі пункти правильні

Ключі

№	1 варіант	2 варіант
1	б	б
2	в	а
3	б	в
4	в	г
5	г	а
6	а	а
7.	в	г
8	а	г
9	в	б
10	б	г

Практичне заняття 7: Проект Велике князівство Руське: підстави і перспективи

1. Становище українського населення в складі Великого князівства Литовського.
2. Централізаторська політика Литви і позиція українського населення.
3. Причини виникнення Великого князівства Руського.
4. Правове становище українців в складі Великого князівства Руського.

Теми рефератів

1. Кревська унія 1385 р. та її наслідки для українських земель
2. Суть і наслідки Городецької унії 1413 р. для України
3. Суспільно-політичні зміни на українських землях після розгортання централізаторської політики литовської влади наприкінці XIV ст.
4. Роль і місце Великого князівства Руського в українському державотворенні.

Питання для обговорення

- 1) Який вплив на державотворчі процеси Української держави мало входження українських земель до складу Великого князівства Литовського?
- 2) Яка роль і вплив був в українців в складі Великого князівства Литовського?
- 3) Які причини виступів українців проти литовської влади?
- 4) Як вплинуло виникнення Великого князівства Руського на становище українського народу?

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойк. – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Горобець В. М. Русь «після Русі». Між короною та булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорізького / В.М. Горобець, М.М. Волощук, А.Г. Плахонін, Б.В. Черкас, К.Ю. Галушко. – Харків, «Клуб сімейного Дозвілля», 2016. – 351 с.
3. Гуржій О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX століття / О. Гуржій, О. Реєнт. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.

4. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавні ших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
5. Русина О. В. Україна під татарами та Литвою / О.В. Русина. – Київ: Видавничий дім «альтернативи», 1998. – 320 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- 1 Утвердження Литви на українських землях розпочалося в
А) 1340 р. В) 1366 р.
Б) 1349 р. Г) 1411 р.
- 2 У який період існування Великого князівства Литовського великий князь почав виконувати законодавчі функції?
А) XIII – XIV ст. В) Кінець XV – поч. XVI ст.
Б) XV ст. Г) Середина XV ст.
- 3 Важливим джерелом права Великого князівства Литовського було
А) Звичаєве право В) Приватні закони литовських князів
Б) «Руська правда» Г) Всі пункти правильні
- 4 В якому році творилося Велике князівство Руське?
А) 1596 В) 1385
Б) 1432 Г) 1413
- 5 Поставте у хронологічній послідовності унії між Литвою і Польщею
А) Люблінська
Б) Берестейська
В) Кревська
Г) Городецька
- 6 Які території входили у Велике князівство Руське:
А) Галичина В) Закарпаття
Б) Волинь Г) Поділля
- 7 Після підписання Берестейської церковної унії митрополит став підзвітний
А) Патріархові В) Папі Римському
Б) Королю Г) Князеві

- 8 «Генріхові артикули» передбачали собою передачу влади
А) Королю В) Вальному сейму
Б) Литовсько-польському коронному Г) Парламенту
сейму
- 9 Органами місцевого самоврядування були
А) Воєводства В) Повіти
Б) Шляхетські сеймики Г) Провінції
- 10 Судові справи щодо встановлення меж і кордонів окремих земельних
володінь вирішували
А) Старостинські суди В) Підкоморські суди
Б) Магістратські суди Г) Світські суди

2-й варіант

- 1 Останньою українською територією, приєднаної до Литви була
А) Наддніпрянська Україна В) Чернігівщина
Б) Подільська земля Г) Волинь
- 2 У який період існування Великого князівства Литовського з'явився
шляхетський вальний сейм?
А) XIII – XIV ст. В) Середина XV ст.
Б) Початок XV ст. Г) Початок XVI ст.
- 3 Коли з'явилися збірники законів (кодекси)?
А) Кінець XIV ст. В) Друга половина XV ст.
Б) Початок XV ст. Г) Початок XVI ст.
- 4 Українські землі на початку об'єднання Литви і Польщі мали статус
А) Залежних земель В) Автономні землі
Б) Близький до автономного Г) Незалежний суб'єкт у складі
політичного об'єднання
- 5 Поставте у хронологічній послідовності міста, які отримали Магдебурзьке
право
А) Київ
Б) Кам'янець-Подільський
В) Луцьк
Г) Львів
- 6 Професійні об'єднання ремісників у середньовічних містах це:
А) Цехи В) Братства
Б) Фільварки Г) Гільдія
- 7 Яке місто було центром Великого князівства Руського?

- А) Київ
 В) Вільно
 Б) Чернігів
 Г) Луцьк
- 8 Система управління українськими землями здійснювалася
- А) Литовською адміністрацією
 В) Українською адміністрацією
 Б) Польською адміністрацією
 Г) Всі відповіді правильні
- 9 Право видавати правові акти надавалося
- А) Сенату
 В) Середні землевласники
 Б) Магнатам
 Г) Ходачковій шляхті
- 10 Правителем Великого князівства Руського був
- А) Свитригайло
 В) Святослав
 Б) Ольгерд
 Г) Ярополк

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	а	б	г	б	3, 4, 1, 2	б	в	б	б	в
2 варіант	б	в	в	г	3, 2, 4, 1	а	а	б	б	а

Практичне заняття 8: Уклад Запорізької Січі: українські традиції та іноземні впливи

1. Особливості державного устрою та органів влади.
2. Зовнішні впливи на лад, традиції та звичаї запорізьких козаків.
3. Вплив Запорізької Січі на суспільно-політичне ситуацію в Україні.
4. Запорізька січ в системі міжнародних координат.

Теми рефератів

1. Державотворчі процеси в Запорізькій Січі
2. Запорізьке козацтво в контексті козацтва як явища.
3. Правова система козацької держави. Козацьке звичаєве право

Питання для обговорення

- 1) Які особливості устрою Запорізької Січі?
- 2) Запорізька Січ держава чи самоврядна територія?
- 3) Правове становище Запорізької Січі в складі Української держави XVII – XVIII ст.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко. – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. Кол.: В. Смолій (відп. Ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. – Київ: Арій, 2023. – 240 с.
3. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавніших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.
4. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність: Монографія / О. Рафальський. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- 1 Який орган влади був вищим на Запорізькій Січі?в
 - А) Кіш
 - В) Старшинська рада
 - Б) Козацька рада
 - Г) Генеральна старшина
- 2 Хто очолював виконавчу владу на Запорізькій Січі?
 - А) Кошовий отаман
 - В) Курінний отаман
 - Б) Гетьман
 - Г) Суддя.
- 3 Яка риса найбільше характеризувала державний устрій Січі?
 - А) Монархічність
 - В) Абсолютизм
 - Б) Республікансько-демократичний характер
 - Г) Олігархічність
- 4 Який іноземний вплив найбільше позначився на військовій організації Січі?
 - А) Австрійський
 - В) Османський
 - Б) Кримськотатарський
 - Г) Польсько-литовський
- 5 Який інститут Запорізької Січі був аналогом судової влади?
 - А) Кіш
 - Б) Козацький суд
 - В) Рада старшин
 - Г) Палатний суд
- 6 Який чинник визначав участь Січі у міжнародних відносинах?
 - А) Геополітичне положення
 - В) Контакти з Литвою
 - Б) Внутрішня політика
 - Г) Залежність від Османської імперії
7. Яка форма дипломатії була найхарактернішою для Січі?
 - А) Постійні місії
 - В) Військово-політичні союзи
 - Б) Міжнародні з'їзди
 - Г) Європейські конференції
- 8 Який зовнішньополітичний напрям був ключовим для Січі у XVII ст.?
 - А) Орієнтація на Швецію
 - В) Союз з Московією
 - Б) Протидія татарам і Османам
 - Г) Союз з Угорщиною

- 9 Який елемент впливу степових народів позначився на укладі Січі?
- А) Роль духовенства В) Бюрократія
- Б) Мобільність і табірні традиції Г) Кланова виборність
- 10 Що визначало вплив Січі на ситуацію в Україні?
- А) Повна автономія В) Екон. Залежність від РП
- Б) Військова сила і демократизм Г) Ізоляція

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	б	а	б	г	б	а	в	б	б	б

Практичне заняття 9: **Історичні постаті Запорізької Січі**

1. Значення особистості в утворенні Запорізької Січі.
2. Роль П. Конашевича-Сагайдачного у модернізації Запорізької Січі.
3. Місце Запорізької Січ державотворчих планах Б. Хмельницького.
4. Роль Івана Сірка в розвитку Запорізької Січі.
5. Петро Калнишевський в історії Запорізької Січі.

Теми рефератів

1. Наукові дискусії щодо засновника Запорізької Січі.
2. Вплив особистостей на функціонування інституту кошового отамана на Запорізької Січі.
3. Зовнішньополітична діяльність кошових отаманів Запорізької Січі.

Питання для обговорення

- 1) Хто на Вашу думку можна зарахувати до визначних постатей Запорізької Січі і чому?
- 2) Який вплив особистісного фактору на розвиток запорізького козацтва?
- 3) В чому суть реформ Петра Конашевича?

Список рекомендованої літератури

1. Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право». Злети і падіння козацької держави 1648 – 1783 років / В. Горобець. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
2. Реєнт О. П., Коляда І. А. Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії /О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків: Фоліо, 2016. – 415 с.
3. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
4. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. Кол.: В. Смолій (відп. Ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. – Київ: Арій, 2023. – 240 с.
5. Смолій В. Ідея протекторства в геополітичній доктрині Богдана Хмельницького та переяславський проект 1654 року: Тематичні нариси / НАН України. Інститут історії України / В. Смолій, В. Степанков. – Київ: Інститут історії України, 2023. – 144 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- 1 Хто вважається першим українським гетьманом?
А) П. Конашевич-Сагайдачний В) І. Сірко
Б) Д.Вишневецький Г) С. Кішка
- 2 Хто очолював Кіш Запорізької Січі?
А) Кошовий отаман В) Верховний старшина
Б) козацька рада Г) Рада старійшин
- 3 Хто керував українським козацьким військом у Хотинській битві 1621 р.?
А) І.Підкова В) Б.Хмельницький
Б) П. Конашевич-Сагайдачний Г) П. Колнишевський
- 4 Поставте в хронологічну послідовність козацькі повстання під проводом:
А) І. Сулими В) К. Косинського
Б) С. Наливайка Г) Т. Федоровича
- 5 Хто реорганізував запорізьке військ на початку XVII ст.
А) І.Гонта В) І.Брюховецький
Б) П. Конашевич-Сагайдачний Г) П. Тетеря
- 6 Хто був останнім кошовим отаманом Запорізької Січі?
А) П. Калнишевський В) І. Богун
Б) К. Розумовський Г) І. Сірко
- 7 Запорізькій Січі була основана на яких засадах:
А) Демократичних В) Анархічних
Б) Авторитарних Г) Спадкової монархії
- 8 Доблесним полководцем Запорізької Січі був:
А) І. Богун В) С. Палій
Б) І. Сірко Г) І. Золотаренко
- 9 Хто з козацьких гетьманів висловував ідея створення незалежної держави:
А) І. Сулима В) М. Небаба
Б) С. Наливайко Г) Д.Гуня

- 1 Козацьке Коло обирало:
А) Гетьмана	А) Курінного отамана
Б) Кошового отамана	Б) Наказного гетьмана

2-й варіант

- 1 Запорізькі козаки називалися
А) Реєстровими	В) Городовими
Б) Нереєстровими	
- 2 Кого запорізькі козаки 15 разів обирала кошовим отаманом:
А) С. Наливайка	В) М. Дорошенка
Б) М. Жмайла	Г) І. Сірка
- 3 Хто очолював морський похід на Кафу і Стамбул?
А) М. Дорошенко	В) І. Сірко
Б) П. Конашевич-Сагайдачний	Г) Д. Вишневецький
- 4 Розташуйте у хронологічній послідовності кошових отаманів:
А) І. Брюховецький	В) І. Сірко
Б) Д.Гуня	Г) Кость Гордієнко
- 5 Військові, політичні, господарські, правові та інші питання вирішувалися
А) Кошом	В) Генеральною старшиною
Б) Курінною радою	Г) Старшинською радою
- 6 Хто з кошових отаманів підтримав І. Мазепу у війні з Росією?
А) С. Палій	В) І. Брюховецький
Б) В. Сич	Г) К. Гордієнко
- 7 Хто успішно керував запорізькими козаками у ході російсько-турецької війни 1768-1774 р.?
А) К. Гордієнко	В) М. Самійленко
Б) П. Калнишевський	Г) Г. Сагайдачний
- 8 За правління якого кошового отамана запорізьким козакам вдалося встановити контроль над більшою частиною Азовського моря?
А) О. Козелецький	В) Я. Ігнатович
Б) В. Сич	Г) С. Гладкий

- ## Ключі

62

Практичне заняття 10: Українська держава другої половини XVII ст.: перспективи незалежного розвитку

1. Державно-політичний устрій держави.
2. Особливості устрою держави на фоні інших державних утворень.
3. Провідні постаті держави.
4. Міжнародне становище держави.

Теми рефератів

1. Реформаторська діяльність гетьмана Б. Хмельницького.
2. Органи управління Лівобережної України в другій половині XVII ст.
3. Велике князівство Руське: причини проєкту і перспективи.
4. Державницька політика українських гетьманів другої половини XVII ст.

Питання для обговорення

- 1) Особливості адміністративно-територіальних реформ в українській державі другої половини XVII ст.
- 2) Демократичні і монархічні особливості форми державного правління в українській державі другої половини XVII ст.

Список рекомендованої літератури

1. Гуржій О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX століття / О. Гуржій, О. Реєнт. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
2. Смолій В. Ідея протекторства в геополітичній доктрині Богдана Хмельницького та переяславський проєкт 1654 року: Тематичні нариси / НАН України. Інститут історії України / В. Смолій, В. Степанков. – Київ: Інститут історії України, 2023. – 144 с.
3. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький / Упорядн. Іван Сварник. Львів: Априорі, 2021. – 248 с.
4. Гуржій О. І. Козацька Україна: Історія гетьманської держави (XVII-XVIII ст.) / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – Київ: Арій, 2020. – 368 с.
5. Гуржій О., Реєнт О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX століття. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
6. Заруба В.М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648 – 1782 рр. / В.М. Заруба; Дніпропетр. Держ.

7. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби / [відп. Ред. В. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Арії, 2018. – 720 с.
8. Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право». Злети і падіння козацької держави 1648 – 1783 років / В. Горобець. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
9. Реєнт О. П., Коляда І. А. Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків: Фоліо, 2016. – 415 с.
10. Соціополітичний простір ранньомодерної України : історичні нариси / [відп. Ред. В. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – 622 с.
11. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн. / [редкол.: В. Смолій (відп. Ред.), В. Горобець (заст. відп. Ред.), О. Гуржій та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Ін-т історії України, 2018. – Кн. 1. – 610 с.; Кн. 2. – 580 с.

- 6 В склад української держави у другій половині XVII ст. входила:
А) Кубань
Б) Мармарощина
В) Запорозька Січ
Г) Слобідські полки
- 7 Уряд називався:
А) Рада старшин
Б) Генеральна військова рада
В) Коло
Г) Генеральна військова рада
- 8 Хто був митрополитом православної церкви за гетьмана Б.Хмельницького?
А) П.Могила
Б) С.Косів
В) Д.Балабан
Г) Й.Тукальський-Нелюбович
- 8 Богдан Хмельницький був обраний гетьманом
А) Гухові
Б) Запорізькій Січі
В) Чигирині
Г) Києві
- 9 Що значить «показачитись»?
А) Змінити свій соціальний стан
Б) Змінити місце проживання
В) Змінити країну проживання
Г) Змінити політичні погляди
- 10 Коли почали утверджуватися українські державні інституції:
А) Початок 1651 р.
Б) Середина 1649 р.
В) 3 літа 1648 р.
Г) 3 зими 1649 р.

2-й варіант

- 1 Адміністративно-територіальний устрій держави мав забезпечити:

А) Самоврядну функцію	В) Військову-регуляторну функцію
Б) Військово-політичну функцію	Г) Військово-мобілізаційну функцію
- 2 Хто став гетьманом України після І. Мазепи?

А) І. Самойлович	В) П. Орлик
Б) І. Скоропадський	Г) Д. Апостол
- 3 Який був політико-правовий статус України за умовам Березневих статей 1654 р. ?

- А) Автономія
В) Територіальна автономія.
- Б) Вільна територія
Г) Політична автономія
- 4 Слобідської України увійшло в склад української держави у
А) 1665 р.
В) 1683 р.
Б) 1675 р.
Г) Не входила.
- 5 Установіть хронологічну послідовність подій
А) Жовті води
В) Пилявці
Б) Зборів
Г) Корсунь
- 6 До генеральної старшини належала:
А) Генеральний підкоморний
В) Генеральний обозний
Б) Генеральний тлумач
Г) Генеральний козак
- 7 Привілейованим станом було:
А) Міщанство
В) Старшинство
Б) Козацтво
Г) Шляхетство
- 8 В українській державі господарство засновувалось на:
А) Кріпосних відносинах
В) Феодальних повинностях
Б) Вільнонайманій праці
Г) Праці залежних людей
- 9 Назва найбільшої адміністративно-територіальної одиниці держави:
А) Полкове місто
В) Війтове місто
Б) Сотенне місто
Г) Козацьке місто
10. Більшість населення держави були:
А) Греко-католиками
В) Протестантами
Б) Православними
Г) Католиками

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	г	г	б	в	б,г,в,а	в	б	б	а	в
2 варіант	г	в	г	а	а, г,в, б	в	г, д	б	в	б

Практичне заняття 11: Гетьманська Україна в контексті подібних державних утворень Європи XVIII ст.

1. Змінити державно-політичний устрій Гетьманщини XVIII ст.
2. Особливості внутрішня і зовнішня політика гетьманів.
3. Трансформація соціально-економічного становища в Україні.
4. Україна в контексті європейських державотворчих процесів.

Теми рефератів

1. Конституція П. Орлика – перша конституція в Європі
2. Особливості трансформації державного устрою.
3. Взаємовідносини між Гетьманщиною, Запорізькою Січчю та Слобідськими полками.

Питання для обговорення

- 1) Яке місце займала Україна в європейській політиці у XVIII ст.?
- 2) Наскільки активними були дипломатичні відносини українських гетьманів у XVIII ст.?
- 3) Які державні утворення за своїм устроєм і правами були подібними до Гетьманщини?

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Гуржій О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку XX століття / О. Гуржій, О. Реєнт. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
3. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби / [відп. Ред. В. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Арій, 2018. – 720 с.
4. Смолій В. А. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – Київ: Альтернативи, 1997. – 367 с.
5. Соціополітичний простір ранньомодерної України : історичні нариси / [відп. Ред. В. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – 622 с.

6. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн. / [редкол.: В. Смолій (відп. Ред.), В. Горобець (заст. відп. Ред.), О. Гуржій та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – Кн. 1. – 610 с.; Кн. 2. – 580 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- 1 Які території входили в склад Гетьманщини у XVIII ст.?
А) Лівобережна Україна В) Слобідська Україна
Б) Західна Україна Г) Кубань
- 2 Яке місто було резиденцією гетьмана за І. Мазепи?
А) Глухів В) Київ
Б) Ніжин Г) Батурин
- 3 Хто був останнім гетьманом у XVIII ст.?
А) Д.Дорошенко В) І. Скоропадський
Б) І.Мазепа Г) К. Розумовський
- 4 Хто був гетьманом на еміграції?
А) Д. Апостол В) Ю. Хмельницький
Б) П. Полуботок Г) П. Орлик
- 5 Про кого російський цар висловився, що «він може Мазепі уподібнитися»:
А) П. Орлика В) І. Скоропадського
Б) П. Полуботка Г) Д. Апостола
6. Скільки полків перебувало в складі Гетьманщину у XVIII ст. перебувало:
А) 10 В) 20
Б) 16 Г) 19
- 7 Хто проголошував, що метою його виступу є боротьба за «стародавні права і свободи»?
А) Б.Хмельницький В) П. Орлик
Б) І. Мазепа Г) І. Сірко
- 8 Гетьман І. Мазепа впроваджував ?
А) Станове суспільства В) Кріпосне суспільство
Б) Егалітарну спільноту Г) Козацьку спільноту

- 9 Хто з гетьманів планував провести реорганізацію Гетьмана наприкінці XVIII ст.?
- A) П. Полуботок В) І. Скоропадський
- B) Д. Апостол Г) К. Розумовський
- 10 Який був політико-правовий статус Гетьманщини у XVIII ст.?
- A) Суверена держава B) Автономія
- B) Незалежна держава Г) Суверенна територія

- 1 Гетьман І. Мазепа проводив реформами у формі:
А) Радикальної модернізації В) Косметичних змін
Б) Консервації Г) Поміркованої модернізації
- 2 Хто став гетьманом України після І. Мазепи?
А) І. Самойлович В) П. Орлик
Б) І. Скоропадський Г) Д. Апостол
- 3 Гетьман І. Мазепа реформував:
А) Військо, адміністрацію, фінансову систему, правове регулювання
Б) Митницю, управління країною
В) Адміністрацію, фінансову систему, релігію
Г) Освіту, військо
- 4 За межами кордонів Гетьманщини у XVIII ст. перебували:
А) Лівобережна Україна В) Запоріжжя
Б) Переяславщина Г) Чернігівщина
- 5 В другій половині XVIII ст. гетьманською резиденцією був:
А) Батурин В) Конотоп
Б) Глухів Г) Ніжин
- 6 Хто з гетьманів провадив у XVIII ст. активну зовнішньополітичну діяльність?
А) П. Дорошенко В) К. Розумовський
Б) І. Мазепа Г) І. Скоропадський
- 7 Найвищим судовим органом на Гетьманщині був:
А) Головний військовий суд В) Генеральний військовий суд
Б) Гетьманський суд Г) Суд старшинських приставів

- 8 Гетьманський клейнод:
 А) Шабля В) Пірнач
 Б) Каламар Г) Корогва
- 9 Відомим наказним гетьманом у 20-х рр. XVIII ст. був:
 А) І. Богун В) М. Кривоніс
 Б) П. Полуботок Г) П. Орлик
- 10 Звільненими від оподаткування в Гетьманщині були:
 А) міщани В) козаки
 Б) селяни Г) Вільні громадян

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	а	г	г	г	б	а	б	а	г	в
2 варіант	г	б	а	в	б	б	в	г	б	в

Практичне заняття 12: Український та східноєвропейський державотворчий процес 1917–1921 рр.: спільні і відмінні тенденції

1. Особливості державотворчих процесів у Східній Європі після закінчення Першої світової війни.
2. Процес становлення і зміни українських державних інституцій у 1917–1921рр.
3. Прогресивні реформаторські заходи українських урядів.
4. Український фактор у міжнародній політиці у 1917–1921рр.

Теми рефератів

1. Порівняльний аналіз відновлення незалежності східноєвропейських народів.
2. Особливості інтеграції національних менших в український державотворчий процес.
3. Досягнення української дипломатії на міжнародній арені у 1917–1921рр.

Питання для обговорення

- 1) Чому більшості проголошених східноєвропейських держав вдалося зберегти політичну незалежність?
- 2) Які особливості державотворчого процесу на західноукраїнських та східноукраїнських землях.
- 3) Які заходи потрібно було здійснювати для збереження української незалежності?

Список рекомендованої літератури

1. Абрамсон Г. Молитва за владу. Українці та євреї в революційну добу, (1917–1920): пер. з англ. / Г. Абрамсон; пер.: А. Котенка, О. Надтоки. – Київ: Дух і літера, 2017. – 319 с.
2. Атлас історії української державності / В. Грицеляк, І. Дикий, І. Ровенчак. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2025. – 128 с.
3. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
4. Дегтярьов С. І. Державні інституції та чиновники періоду гетьманату П. Скоропадського (нарис з історії органів влади й управління

- Української Держави 1918 р.): монографія / С. І. Дегтярьов. – Суми: Сумський державний університет, 2018. – 167 с.
5. Демократія у самоврядуваннях: (децентралізація та місцеве самоврядування під час Української революції 1917–1921 років): у 2 т. Т. 1 / упоряд. Є. Р. Бершеда [та ін.]. – Репр. Вид. – Київ: [б. в.], 2018. – Т.1. – 335с.; Т. 2. – 375 с.
 6. Іванець А. Перший Курултай: від кримськотатарських установчих зборів до національного парламенту (1917–1918 рр.) / А. Іванець. – Київ: КЛІО, 2018. – 159 с.
 7. Іванченко Р. Нове державницьке воскресіння України (1917–1918). Україна – східний щит Європи: уроки історії і сучасність / Р. Іванченко. – Київ: Прометей, 2021. – 207 с.
 8. Кучерук О. С. Українська Центральна Рада: 1917–1918 роки / О.С. Кучерук. – Київ: Балтія Друк, 2018. – 127 с.
 9. Литвин В. М. Незасвоєні уроки: 1917–1991. Київ: Видавничий дім «АДЕФ–Україна», 2023. 1032 с.
 10. Матяш І. Б. Іноземні представництва в Україні (1917–1919 рр.): державна місія та повсякденність / Матяш І. Б. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. – 555 с.
 11. Мищак І. М. Хай буде Україна вільною: (державотворчий процес під час Української революції 1917–1921 років) / І. М. Мищак. – Київ: [б. в.], 2018. – 140 с.
 12. Онобль Е. Революція 1917 року: французький погляд. 100 років тлумачень і репрезентацій: пер. з фр. / Е. Онобль; пер. А. Репа. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 247 с.
 13. Пархоменко В.А. Директорія УНР та Західноукраїнська Народна Республіка в історико-мемуарній літературі: монографія / В.А. Пархоменко; М-во освіти і науки України, Миколаївський нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв: Іліон, 2019. – 211 с.
 14. Пиріг Р. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року: [монографія] / Р. Пиріг. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. – 357 с.
 15. Селянське республікотворення періоду Української революції 1917–1921 рр.: [монографія] / С. В. Корновенко [та ін.]. – Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2019. – 219 с.
 16. Україна у міжнародних відносинах ХХ століття: навч. посіб. Для студ. Вищ. Навч. закл. / за ред. Я. Й. Малика. – Львів: Світ, 2004. – 391 с.

- 17.Фан Р. Історія єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки: переклад їдиш видання 1933 р. / Р. Фан. – Львів: Манускрипт, 2019. – 270 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

Револьюційні події в Україні були спричинені:

1

- А) I світовою війною В) Вступом США у війну
Б) Поразкою Німеччини Г) Селянським питанням

2

Вкажіть дату створення Центральної Ради

- А) Березень 1917 р. В) Січень 1917 р.
Б) Лютий 1917 р. Г) Вересень 1917 р.

Які ідеї, що політичного майбутнього України були найбільше поширені?

3

- А) Незалежності В) Автономії і незалежності
Б) Соборності Г) Самоврядування

4

Коли було проголошено Перший Універсал Центральної Ради?

- А) Березень 1917 р. В) Квітень 1917 р.
Б) Червень 1917 р. Г) Вересень 1917 р.

5

Суть Всеукраїнського національного конгресу

- А) Політична партія В) З'їзд національних меншин
Б) Назва уряду загальнонаціональний
Г) представницький орган

6

Як називався і хто очолив перший уряд українського автономії?

- А) Центральна Рада В) Генеральний секретаріат
очолювана М.Грушевським очолюваний В. Винниченком
Б) Національна Рада Г) Державний Секретаріат
очолювана очолюваний К. Левицьким
Є.Петрушевичем

Який з Універсалів проголошував незалежності Української

7

Народної Республіки?

- А) I Універсал В) III Універсал
Б) II Універсал Г) IV Універсал

8

В якому документі було проголошено створення УНР?

- А) Устав Генерального секретаріату В) III Універсал
- Б) Інструкція Тимчасового уряду Генеральному секретаріату Г) Конституція УНР
- 9 В Берестейському мирному договорі 1918 р. було:
- А) УНР визнано самостійною державою В) Припинено I світову війну
- Б) Кордони Німеччиною та Австро-угорською імперією Г) Автономія УНР
- 10 Встановіть хронологічну послідовність подій
- А) Утворення Генерального секретаріату Берестейський мирний договір
- Б) Утворення Центральної Ради IV універсал УНР
- Г)

2-й варіант

- 1 Гетьман П. Скоропадський прийшов до влади:
- А) Квітень 1918 В) Квітень 1917
- Б) Травень 1918 Г) Грудень 1917
- 2 Уряд за правління П. Скоропадського називався:
- А) Генеральна Рада В) Гетьманська Рада
- Б) Рада Міністрів Г) Рада Секретарів
- 3 Скільки країн визнали Українську державу за правління П. Скоропадського??
- А) 10 В) 30
- Б) 50 Г) 25
- 4 Акт Злуку було проголошено
- А) 22 січня 1918 В) 29 квітня 1918
- Б) 22 січня 1919 Г) 1 березня 1919
- 5 Директорію УНР очолювали:
- А) М. Грушевський, В.Винниченко В) В.Винниченко, С. Петлюра
- Б) В. Винниченко, І.Мазепа Г) С. Петлюра, Є.Коновалець
- 6 Директорія УНР затвердила грошовою одиницею:

- ## Ключі

75

Практичне заняття 13: Вплив особистостей на революційні по 1917–1921 рр.: М. Міхновського, М. Грушевського, П.Скоропадського, С. Петлюри та ін.

1. Вплив і значення особистостей на хід революційних подій 1917–1921 рр.
2. М. Грушевський як історіописець і творець історії.
3. П. Скоропадський і національна самоусвідомлення українців в 1917–1921 рр.
4. М. Міхновський та утвердження в суспільстві ідеї незалежності України.
5. С. Петлюра: поступ від революціонера до державо творця, лідера спротиву.

Теми рефератів

1. Самостійницький табір на початку революції в особах.
2. Українські митці на службі Української держави.
3. Соборницькі устремління українців у 1917–1921 рр.

Питання для обговорення

- 1) Як вплинула дореволюційна відомість особистостей на їхню впливовість у революційних подіях?
- 2) Чому частина українських діячів проходила трансформацію національного самоусвідомлення?
- 3) Чи мали провідні українські постаті належний рівень компетентностей, щоб справитися з існуючими викликами.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Вегеш М.М. Михайло Грушевський: деякі аспекти наукової і політичної діяльності / М.М. Вегеш, Л.В. Горват– Ужгород, 1998. – 38 с.
3. Гоцуляк В.М. У боротьбі за соборну Україну: державотворча діяльність Симона Петлюри: [монографія] / В.М. Гоцуляк. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 202 с.
4. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавні ших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.

5. Луняк Є.М. З плеяди творців націй: Мішле, Костомаров, Грушевський. Видатні історики в романтичних життєписах / Є. Луняк. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 168 с.
6. Скоропадський П.П. Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918: пер. з рос. / П.П. Скоропадський; пер. Е. Соловей; упоряд. І. Гирич. – Київ: Наш формат, 2017. – 455 с.
7. Турченко Ф.Г. Микола Міхновський: життя і слово / Ф.Г. Турченко. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.
8. Шейко В. М. Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 років: монографія / В. М. Вегаш – Харків: ХДАК, 2020. – 473 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- 1 Означте причину усунення Центральної Ради від влади:

А) Провадження радикальних реформ	В) Втрата ЦР підтримки широкими верствами населення
Б) Провадження ЦР аграрної реформи та передача всієї землі селянам	Г) Відмова від створення ЦР армії
- 2 Коли було оприлюднено «Закони про тимчасовий державний устрій України»?

А) 28 квітня 1918 р	В) 30 квітня 2018 р.
Б) 29 квітня 2018 р.	Г) 27 листопада 2018 р.
- 3 Коли було сформовано Раду Міністрів?

А) 28 квітня 1918 р	В) 30 квітня 2018 р.
Б) 29 квітня 2018 р.	Г) 27 листопада 2018 р.
- 4 Чому сприяла економічна політика за П. Скоропадського?

А) захисту прав великих землевласників, націоналізації підприємств	В) Інтеграції у світовий ринок
Б) Поглиблені економічних відносин з Росією	Г) захисту прав селянства
- 5 Усуньте зайве у складі Державного Сенату:

- А) 11 жовтня 1918 р. В) 27 листопада 1918 р.
Б) 24 листопада 1918 р. Г) 14 грудня 1918 р.
- 12 Яка інституція легітимізувала владу Директорії УНР?
А) Національний конгрес В) Хліборобський конгрес
Б) Світовий конгрес Г) Трудовий конгрес українців
- 13 Вищим законодавчим органом УНР в період Директорії був:
А) Український В) Трудовий конгрес України
 Національний союз
Б) Всеукраїнські Г) Головна Українська Рада
 Установчі збори
- 14 Директорії виступила з гаслом:
А) Зміцнення В) Встановлення диктатури
 гетьманського пролетаріату в Україні
 правління П.
 Скоропадського в
 Україні
Б) Відновлення Г) Захисту революційних здобутків
 Української Народної
 Республіки
- 15 Хто успішно провів Листопадовий зрив?
А) Українські студенти В) Жителі Західної України
Б) Українські військові Г) Українські парламентарі
- 16 Коли були закріплені Конституційні основи ЗУНР?
А) 19 жовтня 1918 р. В) 1 листопада 1918 р.
Б) 13 листопада 1918 р. Г) 19 листопада 1918 р.
- 17 Хто входив до складу Президії Української Національної Ради?
А) Президент і депутати В) Президент і 9 його заступників
 ЗУНР
Б) Президент і 9 членів Г) Президент і 4 його заступника
 Ради
- 18 Як виглядав герб за часів УНР?
А) Архангел Михайло В) Тризуб
Б) Козак з мушкетом Г) Золотий лев
- 19 Коли було ухвалено Тимчасовий Основний Закон ЗУНР?
А) 13 листопада 1918 р. В) 13 лютого 1919 р.

- Б) 14 квітня 1919 р. Г) 8 квітня 1919 р.
- 20 Як називалася грошова одиниця, що затвердив гетьманський уряд
- А) Карбованець В) Шаг
- Б) Гривня Г) Бофон

2-й варіант

- 1 Як почала називатися держава після усунення Центральної Ради від влади?
- А) Українська Республіка В) Гетьманат Україна
- Б) Держава Україна Г) Українська Держава
- 2 Коли П. Скоропадського проголошено гетьманом?
- А) 28 квітня 1918 р. В) 30 квітня 2018 р.
- Б) 29 квітня 2018 р. Г) 27 листопада 2018 р.
- 3 Що передбачав «Закон про тимчасовий державний устрій України»
- А) Головою Держава стає В) Гетьман призначає уряд гетьмань
- Б) Гетьман – гарант порядку Г) Закон включав всі означені і законності положення
- 4 Хто був призначеним першим керівником Ради Міністрів?
- А) Ф. Лизогуб В) С. Гербель
- Б) Г. Василенко Г) П. Скоропадський
- 5 Головними союзниками П. Скоропадський були:
- А) країни Антанти В) Центральні держави
- Б) держави Малої Антанти Г) радянську Росію
- 6 П. Скоропадський провадив:
- А) Радикальну українізацію В) Помірковану українізацію
- Б) Культурну Г) Деїдологізацію амбівалентність
- 7 Найбоєздатніший військовий підрозділ армії П. Скоропадського:
- А) Дунайська дивізія В) Дивізія сірожупанників
- Б) Сердюцька дивізія Г) Чорноморський кіш
- 8 Який військовий підрозділ став основою анти гетьманських військ?
- А) Чорні запорозькі В) Державна варта
- Б) Січові стрільці Г) Синьожупанники
- 9 Які були успіхи П. Скоропадського у сфері культури?

- А) заснування Української Академії Наук В) створення Державного Українського Архіву, Національної Галереї Мистецтв, Української Національної бібліотеки
- Б) відкриття державного українського університету у Києві, у Кам'янці-Подільському Г) проведення українізації російських гімназій
- 10 Встановіть хронологію подій
- А) Обрання М.Грушевського Президентом В) Обрання В.Винниченка головою Директорії
- Б) Створення М. Міхновським Українського військового клубу імені гетьмана Павла Полуботка Г) Звільнення Криму підрозділами П.Болбачана
- 11 Головою уряду ЗУНР був
- А) М. Грушевський В) К.Левицький
- Б) В. Винниченко Г) Ф. Швець
- 12 В якому році було легалізовано діяльність Директорії?
- А) 14 листопада 1918 р. В) січень 1919 р.
- Б) 12 грудня 1918 р. Г) 26 грудня 1918
- 13 Що послужило приводом до анти гетьманського повстання?
- А) Селянське повстання В) Економічна криза
- Б) Федеративна Грамота Г) Загальноукраїнський страйк
- 14 Уряд ЗУНР називався:
- А) Державний секретаріат В) Кабінет міністрів
- Б) Генеральний секретаріат Г) Рада представників
- 15 Коли було проголошено ЗУНР?
- А) 19 жовтня 1918 р. В) 1 листопада 1918 р.
- Б) 13 грудня 1918 р. Г) 19 листопада 1918 р.
- 16 «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії» встановив:
- А) Конституційні основи держави В) Кордони держави

- Б) Самостійність ЗУНР Г) Все правильно
- 17 Збройні сили ЗУНР називалися:
 А) УГА В) УГВР
 Б) УПА Г) УВО
- 18 Мирний договір заключний за С. Петлюри УНР з Польщею:
 А) Варшавський В) Польський
 Б) Львівський Г) Краківський
- 19 Хто очолював український збройний виступ у Галичині восени 1918 р.
 А) Д. Вітовський В) С. Горук
 Б) В. Старосольський Г) М. Гаврилко
- 20 Як виглядав герб ЗУНР?
 А) Тризуб В) Галицький ворон
 Б) Золотий лев Г) Карпатський лев

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	в	б	в	а	г	в	а	в	в	б, а, г, в
2 варіант	г	в	г	б	а	в	б	б	е	б, г, а, в
№	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1 варіант	г	г	в	б	б	б	а	в	а	а
2 варіант	б	в	б	а	а	а	б	а	в	б

Практичне заняття 14: Створення гібридних державних утворень Радянською Росією та СРСР: історія та сучасність

1. Радянські кавзідержави на території України.
2. Ставлення населення до встановлення радянської влади в Україні.
3. Історичні паралелі російських маріонеткових «псевдореспублік» на території України початку XXI ст.

Теми рефератів

1. Радянська соціальна культурно-ідеологічна політика в Україні.
2. Три хвили голодомору - психологічно-культурне знищення українців.
3. Мова як зброя у боротьбі за українську національну самоідентичність.
4. «Горизонтальний» та «вертикальний» територіальний поділ України Росією: перспективи і наслідки
5. Феномен українського волонтерства 2014 р.
6. Засоби масової інформації в державотворчих процесах УРСР та незалежної України.

Список рекомендованої літератури

1. Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives / edited by Agnieszka Pikulicka-Wilczewska and Richard Sakwa. – Bristol: E–International Relations, 2015. –278 p.
2. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
3. Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937–1938 рр.: у 2 ч. / упоряд.: Кокін С., Юнге М.. – Київ: Києво-Могилян. акад., 2010.
4. Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю». – Харків, «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 351 с.
5. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015): збірник документів та матеріалів / ред. кол. В. А. Смолій [та ін.]. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. – 1092 с.
6. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. В 3-х книгах / С. Кульчицький. – Київ: Темпора, 2013. – Кн. 1. – 504 с.; Кн. 2. – 628 с.; Кн. 3. – 388 с.

7. Світова гібридна війна: український фронт: [монографія] / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – Київ: [НІСД], 2017. – 494 с.
8. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: колект. монографія / [О.Г. Бажан та ін.; ред-упоряд. Н.О. Лаас; відп. ред. В.М. Даниленко]. – Київ: Ін-т історії України, 2014. – 697 с.
9. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю», 1917–1938 роки / [Г. Єфіменко, Я. Примаченко, О. Юркова; під заг. ред. Г. Єфіменка]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 352 с.
10. Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів / Укр. центр політ. менеджменту; за заг. ред. Кудряченка А. І. – Київ: [Фенікс]. – 2011. – 148 с.
11. Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, С. Кульчицький, Л. Якубова. – Київ: ТОВ «Кліо», 2021. – 560 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1-й варіант

- 1 Як називався перший радянський уряд в Україні?
А) Всеукраїнський з'їзд робочих і солдатських депутатів
Б) Генеральний Секретаріат
В) Рада робочих, солдатських і селянських депутатів
Г) Народний Секретаріат
- 2 Коли почала існувати Українська Соціалістична Радянська Республіка?
А) 25 грудня 1917 р.
Б) 12 квітня 1919 р.
В) 25 січня 1919 р.
Г) 6 січня 1919 р.
- 3 Хто став головою Народного Секретаріату у березні 1918 р.?
А) Ф. Сергєєв
Б) В. Люксембург
В) Ю.оцюбинський
Г) М. Скрипник
- 4 Радянський Народний секретаріат було створено:
А) Москві
Б) Харкові
В) Ростові
Г) Тулі
- 5 Політика українізації розпочалася
А) у березні 1921 р.
Б) у лютому 1922 р.
В) у квітні 1923 р.
Г) у травні 1923 р.
- 6 Тимчасовий робітничо-селянський уряд України створений:
А) Харкові
Б) Москві

- 7 Б) Курську Г) Ростові
На виборах до Установчих зборів восени 1917 р. більшовиків підтримали:
А) 15% В) 10%
Б) 5% Г) 3%
- 8 Впродовж 1917-1921 рр. відбулося три спроби
А) Провести аграрну реформу В) Встановити радянську владу
Б) Встановити союз з Польщею Г) Запровадити українізацію
- 9 СРСР було створено:
А) 30 грудня 1922 р. В) 3 січня 1919
Б) 28 грудня 1920 Г) 5 січня 1925
- 10 Конституцію УРСР було затверджено
А) 1977 В) 1975
Б) 1980 Г) 1978

2-й варіант

- 1 Першою назвою радянської квазідержави в Україні була
 - А) Українська Радянська Республіка
 - Б) Українська Народна Республіка
 - В) Українська Соціалістична Радянська Республіка
 - Г) Українська Соціалістична Радянська Республіка
- 2 Радянська влада в Україні була проголошена:
 - А) 25 грудня 1917 р.
 - Б) 25 січня 1919 р.
 - В) 12 квітня 1919 р.
 - Г) 6 січня 1919 р.
- 3 Першим період існування радянського Генерального Секретаріату головою був
 - А) В. Затонський
 - Б) Ю. Медведєв
 - В) Г. Петровського
 - Г) Не було керівника
- 4 Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади УРСР був
 - А) Рада Народних Комісарів УРСР
 - Б) Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
 - В) Всеукраїнський з'їзд рад
 - Г) Верховна Рада УРСР
- 5 Причиною ліквідації Народного комісаріату Закордонних справ УСРР було:
 - А) Відсутність фінансових ресурсів
 - Б) Централізація управління

- Б) Бойкот іноземних країн Г) Нестача кадрів
- 6 Коли були ліквідовані губернії?
 А) в 1921 р. В) в 1923 р.
 Б) в 1925 р. Г) в 1930 р.
- 7 Згідно з Конституцією УРСР 1929 р. найвищим законодавчим органом був:
 А) Всеукраїнська надзвичайна комісія В) РНК УСРР
 Б) ВУЦВК Г) Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів
8. Як називається виборний орган Західної України, що ухвалив рішення про приєднання до СРСР Західної України:
 А) Національна Рада України В) Народні збори Західної України
 Б) Військова рада України Г) обласне управління
9. УРСР проіснувала до:
 А) 1991 В) 1978
 Б) 2004 Г) 1941
10. Російські маріонеткові «псевдореспубліки» в Україні створені:
 А) 1991 В) 2015
 Б) 1939 Г) 2014

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	г	г	г	б	в	б	в	в	а	г
2 варіант	в	а	г	а	в	б	г	в	а	г

Практичне заняття 15: **Феномен Карпатської України**

1. Від «Підкарпатської Русі» до «Карпатської України»: автономія і незалежність..
2. «Карпатська Січ» - оборонна міць Карпатської України.
3. Роль особистостей в становленні Карпатської України.
4. Карпатська Україна в міжнародній політиці.

Теми рефератів

1. Штефан Августин і Карпатська Україна.
2. Діяльність політичних партій Закарпаття.
3. Проугорська політика А. Бродія та її наслідки для України: історія і сучасність.

Питання для обговорення

- 1) Який був рівень національної свідомості мешканців Закарпаття в 1930-х рр.?
- 2) Хто з особистостей відіграв ключове значення в державотворчих процесах на Закарпатті?
- 3) Значення проголошення Карпатської України для українського державотворення?

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Васирина Н. Д. Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Нове бачення подій: монографія / Н.Д. Васирина. – Ужгород: Карпати, 2008. – 222 с.
3. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна / М. Вегеш. – Хуст: ЗУКЦ, 2004. – 414 с.
4. Вегеш М. Ю. Карпатська Україна на шляху державотворення: монографія / М.М. Вегеш, М.Ю. Токар. – Ужгород: Карпати, 2009. – 448 с.
5. Карпатська Україна в контексті українського державотворення: навч. посіб. / М. Вегеш [та ін.]. – Ужгород: Карпати, 2008. – 256 с.
6. Міщиха П. І. Столиці Української Держави: навч. посібник з історії України для студ. / П.І. Міщиха. – Коломия: [Ін-т упр. природ. ресурсами], 2005. – 45 с.

7. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України / О. Пагіря. – К.: Темпора, 2010. – 152 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Срібною землею називали:			
	А	Рахівщину	В	Мукачівщину
	Б	Закарпаття	Г	Мараморощину
2	Який статус був у Закарпаття в складі Чехословаччини?			
	А	Автономія	В	Провінція
	Б	Область	Г	Самоврядний округ
3	Як називалося Закарпаття в складі Чехословаччини?			
	А	Закарпатська Україна	В	Прикарпатська Україна
	Б	Закарпаття	Г	Підкарпатська Русь
4	Адміністративний центр Закарпаття в 1920-30 рр.:			
	А	Ужгород	В	Берегове
	Б	Мукачеве	Г	Рахів
5	Державну незалежність Карпатської України було проголошено:			
	А	15 березня 1939	В	30 грудня 1938
	Б	8 жовтня 1938	Г	26 жовтня 1938
6	Президентом Карпатської України обрали:			
	А	К.Осьмака	В	А.Штефана
	Б	І.Рогач	Г	А.Волошина
7	Законодавчий орган Карпатської України називався:			
	А	Сойм	В	Сенат
	Б	Законодавчі збори	Г	Конгрес
8	Голова парламенту Карпатської України:			
	А	С.Ефремов	В	С.Росоха
	Б	А.Штефан	Г	А.Дутка
9	Столиця Карпатської України			
	А	Рахів	В	Хуст
	Б	Тячів	Г	Мукачеве
10	Як називався гімн Карпатської України			
	А	Ще не вмерла Україна	В	Червона калина
	Б	Боже Великий, Єдиний	Г	Браття українці

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	б	а	г	а	а	г	а	б	в	а

Практичне заняття 16: Державотворення в роки Другої світової війни: історичні прецеденти та специфіка

1. Державотворчі плани українських організацій на початковому етапі війни.
2. Державотворчі заходи на початковому етапі війни.
3. Україна в планах воюючих держав.
4. Просування питання Незалежності українського народу на міжнародній арені.

Теми рефератів

1. Україна в системі дипломатичних відносин в 1940-х рр.
2. ООН як гарантія визнання України державою.
3. Специфіка українського державотворення у роки Другої світової війни.

Питання для обговорення

- 1) Які були державотворчі ідеї ОУН?
- 2) Чи знаходила підтримку на міжнародній арені ідея відновлення Української держави?
- 3) Які результати українського державотворення періоду Другої світової війни.

Список рекомендованої літератури:

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. Тернопіль: ЗУНУ, 2025. Т. 2: Від втрати державності початку XX ст. до московитсько-української війни початку XXI ст. 692 с.
3. Патриляк І. «Перемога або смерть». Український визвольний рух, 1939–60-ті роки: [монографія] / І. Патриляк. – К.: Наш формат, 2015. – 512 с.
4. Ухач В. З. Державотворча діяльність УГВР – всеукраїнського верховного органу національно-визвольної боротьби 40-50 рр. XX століття (історіографічний дискурс) /В. Ухач // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 4. – С. 15–21.

5. Ухач В. 3. Становлення й функціонування «повстанських республік» у період другої половини 1943 – початку 1945 років: історіографічний дискурс // Юридичний науковий електронний журнал. –2017. – № 3. – С. 20–23.
6. Ухач В.3. Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року: історико-правовий аналіз (сучасна вітчизняна історіографія) / В.3. Ухач, І.І. Марціясь, О.В. Ковальський // Юридичний науковий електронний журнал. –2015. – № 6. – С. 34–37.

Питання для самоконтролю (тести)

1	В якій країні у середині 1930-х рр. політичними і громадськими діячами був створений комітет, який популяризував «українське питання» ?			
	А	Туреччині	В	Франції
	Б	Румунії	Г	Великій Британії
2	Як називався документ ОУН, в якому містились її державотворчі плани на період війни?			
	А	Боротьба і діяльність ОУН під час війни	В	Будова держави
	Б	Державотворчі плани ОУН	Г	Розбудова Незалежності
3	Що містилося у відозві 176 українських політичних та громадських діячів від 14 червня 1941 р.			
	А	Закликалось об'єднатись заради відновлення Української держави	В	Створити нову державницьку організацію
	Б	Оголошувалась війна всіх окупантах українських земель	Г	Йшлося про виникнення нової організації, що вже провадить заходи з відновлення Української держави
4	Що було створено 22 червня 1941 р. у Кракові на загальних зборах представників національно-політичних та громадських організацій			
	А	Український національний комітет	В	Українську визвольну організацію
	Б	Українську повстанську армію	Г	Провід українських націоналістів

5	Що було проголошено у Львові 30 червня 1941 р.?			
	А	Декларацію про суверенітет України	В	Акт відновлення Української держави
	Б	Акт про відновлення автономії України	Г	Декларацію про самоврядування України
6	Прем'єр-міністром утвореного українського уряду у 1941 р. став:			
	А	С.Бандера	В	А.Мельник
	Б	Я.Стецько	Г	Р.Шухевич
7	Хто з релігійних ієрархів підтримав створений український уряд?			
	А	А.Шептицький	В	І.Огієнко
	Б	В.Липківський	Г	Мстислав (С. Скрипник)
8	Який політичний керівний орган українського визвольного руху було створено у 1944 р.?			
	А	Українську головну визвольну раду	В	Українське державне правління
	Б	Українську національну раду	Г	Національний визвольний комітет
9	Кого обрали очолювати політичний керівний орган українського визвольного руху (підпільний уряд воюючої України)?			
	А	Р.Шухевича	В	В.Кука
	Б	К.Осьмака	Г	С.Бандеру
10	«Повстанські республіки»:			
	А	Автономні утворення в складі Української держави	В	Українські «протодержави» в рамках українського заплілля
	Б	Військові поселення	Г	Військові підрозділи Української повстанської армії

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	г	а	а	а	в	б	а	а	б	в

Практичне заняття 17: Діяльність урядових структур у вигнанні: історичні аналогії, доцільність існування

1. Уряд у вигнанні як історичне явище.
2. Причини виникнення урядів України в еміграції.
3. Напрямки внутрішньої і зовнішньої політики урядів України в еміграції.
4. Грамота Державного центру УНР та її значення для України.

Теми рефератів

1. Вплив особистостей на діяльність українських еміграційних урядів.
2. Взаємовідносини еміграційних урядів різних хвиль еміграції.
3. Микола Плав'юк – останній президент УНР у вигнанні

Питання для обговорення

- 1) Яку роль відігравали українські уряди в боротьбі за визволення України на міжнародній арені?
- 2) Які державотворчі заходи проводили українські уряди в еміграції в роки Другої світової війни?
- 3) Яке значення діяльності українських урядів на еміграції?

Список рекомендованої літератури:

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Державний центр Української Народної Республіки в екзилі: передумови реорганізації (1945–1948 рр.) / Д. Решетченко // Український історичний журнал. – 2018. – № 3. – С. 111–123.
3. Литвин Н. Еміграційний уряд західно-української народної республіки: зовнішня політика та програма державного будівництва / Н. Литвин // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2012. – Вип. 2. – С. 422–431.
4. Малюта О. Органи влади ЗУНР та УНР в екзилі у 20–40-і рр. ХХ ст.: боротьба за національну державність як форму організації повсякденного життя української еміграції / О. Малюта // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – 2007. – 12. – С. 287–308.
5. Ухач В. З. Державотворча діяльність УГВР – всеукраїнського верховного органу національно-визвольної боротьби 40-50 рр. ХХ століття

(історіографічний дискурс) / В. Ухач // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 4. – С. 15–21.

6. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник / Л.Д. Чекаленко. – Київ: Либідь, 2006. – 712 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Яка причина створення уряду УНР в еміграції?			
	А	Окупація України більшовицькими військами	В	Міжнародні домовленості
	Б	Добровільний переїзд уряду закордон	Г	Зміна персонального складу уряду
2	Як називався уряд УНР в еміграції?			
	А	Уряд УНР в еміграції	В	Державний Центр УНР в екзилі
	Б	Українське представництво закордоном	Г	Уряд Української держави в еміграції
3	Хто очолював уряд УНР з початку його створення?			
	А	С.Петлюра	В	А.Лівицький
	Б	М. Плав'юк	Г	І.Багрянний
4	Роки існування уряду ЗУНР в еміграції:			
	А	1919-23	В	1919-1925
	Б	1918-1919	Г	1920-1923
5	Хто очолював уряд ЗУНР в еміграції?			
	А	К.Левицький	В	Є.Петрушевич
	Б	С.Витвицький	Г	О.Назарук
6	Українська національна рада			
	А	Консультативний орган української еміграції	В	Виконавчий орган УНР в еміграції
	Б	Українська громадська організація	Г	Законодавчий орган УНР в еміграції
7	Як називався орган, що мав представляти інтереси представників українського збройного спротиву 1940-х рр. на міжнародній арені?			

	А	Закордонне представництво УГВР	В	Міжнародний відділ руху Опору
	Б	Закордонна місія воюючої України	Г	Представництво українських повстанців закордоном
8	Хто очолив орган представників українського збройного спротиву 1940-х рр., що представляв їх інтереси на міжнародній арені?			
	А	С.Бандера	В	М.Лебідь
	Б	Р.Шухевич	Г	С.Ленкавський
9	Хто був останнім керівником уряду УНР в еміграції?			
	А	М.Воскобійник	В	А. Лівницький
	Б	М.Плав'юк	Г	Я.Рудницький
10	Чому припинив існувати уряд УНР в еміграції?			
	А	Уряд УНР в еміграції об'єднався зі ЗП УГВР	В	Уряд УНР в еміграції об'єднався з урядом ЗУНР в еміграції
	Б	Уряд УНР саморозпустився в роки Другої світової війни	Г	Останній Президент ДЦ УНР передав свої повноваження й атрибути державної влади УНР першому Президенту незалежної України

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	а	в	а	г	в	г	а	а	б	г

Практичне заняття 18: Традиції УРСР в новітній Українській державі

1. Вплив радянських ідеологем на свідомість української спільноти.
2. Національна свідомість і радянські міфи.
3. Радянські традиції в культурі повсякдення українського населення.
4. Перспективи розвитку національної українського народу.

Теми рефератів

1. Особливості конструювання української національної свідомості.
2. Особливості системи цінностей українського суспільства.
3. Національна пам'ять і національна безпека України.

Питання для обговорення

- 1) Які мають бути засади національної консолідації українців.
- 2) Як забезпечити відродження національної свідомості українського народу.
- 3) Які причини «живучості» радянських міфів?

Список рекомендованої літератури:

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Каганов Ю. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія / Ю. Каганов. – Запоріжжя, 2019. – 432 с.
3. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. В 3-х книгах / Кульчицький С. – Київ: Темпора, 2013. – Кн. 1. – 504 с.; Кн. 2. – 628 с.; Кн. 3. – 388 с.
4. Кульчицький С. Імперський чинник в історичному розвитку України // Регіональна історія України. – 2007. – Вип. 1. – С. 135–154.
5. Новоринський В.М. На грані вічного болю. Галичина – Донбас. Два полюси в боротьбі за українську незалежність / В.М. Новоринський. – Київ: КЛІО, 2018. – 301 с.
6. Трансформація української національної ідеї / упоряд. О. Доній. – Київ: Наш формат, 2019. – 464 с.
7. Шульга Т.С. Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України / Т.С. Шульга // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 108–115.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Суть поняття «національна свідомість»:			
	А	Приналежність до певної етнічної спільноти на основі віри, мови, території	В	Сукупність знань про історію, цінності, звичаї, традиції, норми поведінки, інтереси певної національної спільноти та усвідомлення про свою приналежність до неї.
	Б	Комплекс політичних цінностей	Г	Вияв національних почуттів певної спільноти через різноманітні засоби вербальної і невербальної комунікації
2	Суть поняття «ідеологема»:			
	А	Один з елементів ідеології як сукупності поглядів і уявлень	В	Визначення істинності чогось на підставі свідчення іншого
	Б	Абстрактна ідея	Г	Система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей
3	Суть поняття «міф»:			
	А	Позаіраціональна тлумачення чогось на основі певних образів	В	Здатність змальовувати реальність за допомогою різних засобів
	Б	Позалюдський вимір неспростованої реальності	Г	Специфіка людської свідомості до подієвої реальності на основі дійсності
4	Суть поняття «національна ідея»:			
	А	Усвідомлення спільних національних цінностей, що є важливими для існування держави	В	Спільна стратегічна мета і завдання, що визначають і сенс і спрямування національного державотворення
	Б	Майбутні цінності, які потрібно розкрити	Г	Стратегія утвердження спільноти на міжнародній арені
5	Що посприяло «живучості» радянських міфів в українському суспільстві?			
	А	Індиферентність урядів західних країн	В	Обґрунтованість пропагованих ідеологем

	Б	Діяльність радянської ідеологічної системи	Г	Суспільна аполітичність
6	Що не сприяє національній консолідації українців? (обрати 3 пункти)			
	А	Амбівалентність	В	Глобалізація
	Б	Денаціоналізація	Г	Урбанізація
7	Що сприяє національній консолідації українців? (обрати 3 пункти)			
	А	Цілеспрямована державна політика в сфері націотворення	В	Засоби масової інформації
	Б	Строкатість суспільства	Г	Спільні виклики і загрози
8	На окупованій території Донеччини проросійські сили реалізують: (обрати 2 пункти)			
	А	Формування демократичного суспільства	В	Встановлення свободи слова
	Б	Конструювання специфічної етнічності та народності	Г	Стратегії «агресивної історизації»
9	Чинники, які важливі для об'єднання українського суспільства:			
	А	популяризація української культури	В	створення єдиної помісної церкви
	Б	подолання корупції	Г	надання «особливого статусу» окупованим територіям Донбасу
10	Що має винятково важливе значення для розвитку України?			
	А	Боротьба з корупцією	В	Конструювання образу майбутнього України
	Б	Міжнародна підтримка	Г	Прогресивні реформи

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	в	а	а	в	б	а,б,в	а,в,г	а,г	а,б,в	в

Практичне заняття 19: Фактор 1 грудня 1991 р. в історії новітньої держави

1. Референдуми в історії України та світу.
2. Причини проведення референдуму 1 грудня 1991 р.
3. Вплив результатів референдуму 1 грудня 1991 р. на геополітику.

Теми рефератів

1. Особливості українського референдуму 1 грудня 1991 р.
2. Проголошення чи відновлення Незалежності України.
3. Референдум 1 грудня 1991 р і національні меншини.

Питання для обговорення

- 1) В чому полягає проблема правонаступництва України?
- 2) Навіщо було потрібно проводити всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.?
- 3) Як референдум 1 грудня 1991 р. вплинув на порядок денний міжнародної політики?

Список рекомендованої літератури

1. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
2. Головка В., Якубова Л. Україна та виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / В. Головка, Л. Якубова. – Київ: Академперіодика, 2021. – 592 с.
3. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Головка В.В. [та ін.]; відп. ред. Смолій В. А.; кер. авт. кол. Г.В Боряк.; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Ніка-Центр, 2016. – 795 с.
4. Бойко О.Д. Історія України. Навч. посіб. / О.Д. Бойко. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
5. Кульчицький С. В. Закономірності формування української політичної нації / С.В. Кульчицький // Проблеми історії України: факти, судження пошуки. – 2015. – Вип. 23. – С. 22–68.
6. Світова гібридна війна: український фронт: [монографія] / Нац. Ін-т стратег. дослідж.; за заг. ред. В. П. Горбуліна. – Київ: [НІСД], 2017. – 494 с.

7. Погорілко В.Ф. Референдуми в Україні: історія та сучасність: [монограф.] / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – Київ: Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.
8. Яремчук Р. Незалежність України / Р. Яремчук. Львів: ПАІС, 2018. – 328 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Виберіть дату опитування, де було винесене питання: <i>«Чи хочете Ви, щоб Україна стала незалежною державою, яка самостійно вирішує всі питання внутрішньої і зовнішньої політики, забезпечує рівні права громадянам, незалежно від національної та релігійної приналежності»:</i>			
	А	17 березня 1991 р.	В	24 серпня 1991 р.
	Б	1 грудня 1991 р.	Г	1 вересня 1991 р.
2	Скільки відсотків виборців західного регіону відповіли «Так» на питання про незалежність України 88,3% під час Галицького референдуму?			
	А	69, 7%	В	88,3%
	Б	78%	Г	90%
3	Які області взяли участь в Галицькому референдумі?			
	А	Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська	В	Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська
	Б	Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська	Г	Львівська, Тернопільська, Волинська
4	Які причини проведення Всесоюзного референдуму у березні 1991 р.?			
	А	Збереження СРСР	В	Узаконення розпаду СРСР
	Б	Реорганізацію СРСР в конфедерацію	Г	Зміна форми державного правління в СРСР
5	Н противагу Всесоюзному референдуму в Україні одночасно з ним було проведено опитування щодо:			
	А	Чи згодні ви, що Україна має бути у складі СРСР на засадах Декларації про державний суверенітет України?	В	Чи згодні ви, що Україна має бути Незалежною на засадах Декларації про державний суверенітет України?

	Б	Чи згодні ви, що Україна має проголосити повну державну незалежність?	Г	Чи згодні ви, що Україна має бути у складі Союзу Радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?
6	Яке питання було винесене на референдум 1 грудня 1991 р.?			
	А	Чи підтримуєте Ви Декларацію про суверенітет України?	В	Чи підтверджуєте Ви державотворчі ідеї України?
	Б	Чи підтверджуєте Ви Акт відновлення проголошення незалежності України?	Г	Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?
7	Скільки відсотків українських громадян відповіли «Так» на питання референдуму 1 грудня 1991 р.?			
	А	85,3%	В	93,3%
	Б	90,32%	Г	89,3%
8	Питання самостійного політичного курсу України 1 грудня 1991 р. підтримали понад 50% мешканців:			
	А	25 адміністративних регіонів України	В	Усіх 27 адміністративних регіонів України
	Б	20 адміністративних регіонів України	Г	26 адміністративних регіонів України
9	В якому регіоні питання самостійного політичного курсу України 1 грудня 1991 р. підтримала найбільша кількість мешканців - 98,67%?			
	А	Івано-Франківська обл.	В	Тернопільська обл.
	Б	м. Київ	Г	м. Севастополь
10	Яка подія була спричинена результатами референдуму 1 грудня 1991 р.?			
	А	Ліквідація СРСР	В	Створення ГУАМ
	Б	Ліквідація Варшавського блоку	Г	Створення ПАР

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	а	в	б	а	г	г	б	в	в	а

Практичне заняття 20: Особистості, які змінили хід події українського державотворення на межі двох тисячоліть

1. Роль особистостей у відновленні Незалежності України.
2. В'ячеслав Чорновіл та Леонід Кравчук: вибір шляху розвитку держави.
3. Леонід Кучма і Віктор Ющенко в розрізі багатовекторності та європейського шляху.
4. Роль особистостей в період російсько-української війни.

Теми рефератів

1. Концепція державного розвитку України різними кандидатами на посаду Президента України у 1991 р.
2. Фактор особистості у Помаранчевій революції та Революції Гідності.
3. Особистісний вимір державного поступу України.

Питання для обговорення

- 1) Як вплинув вибір громадян на президентських виборах 1 грудня 1991 р. на розвиток України?
- 2) Яка роль президентів у становленні фінансово-промислових груп (олігархів)?
- 3) Чи під силу особистостям вплинути на хід розвитку України?

Список рекомендованої літератури

1. Акіменко А. Герої нашого часу. 19 історій ветеранів АТО, 2014–2018 / А. Акіменко. – Суми: Щербина І. В., 2018. – 83 с.
2. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.
3. Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл / В. Деревінський. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 251 с.
4. Деревінський В.Ф. В'ячеслав Чорновіл : дух, що тіло рве до бою / В.Ф. Деревінський– Харків: Віват, 2016. – 496 с.
5. Жулинський М. Г. Віктор Ющенко: випробування владою / М.Г. Жулинський, О.М. Сліпущко. – Х.: Фоліо, 2005. – 415 с.
6. Кокотюха А. А. Леонід Кравчук / А. А. Кокотюха. – Київ: Укрвидавполіграфія, 2013. – 118 с.

7. Леонід Кучма: людина і Президент / упоряд. Н.В. Кальченко; фотоіл.: А. Г. Бовт, В. Ю. Соловійов. – Київ : Мистецтво, 1998. – 135 с.
8. Люди Майдану. Хроніка: фотоальбом / ред. Л.Івшина. – Київ: Вид-во ПрАТ, 2014. – 240 с.
9. Наші: історії українських воїнів / ред. Буряченко В. – Київ: Військо України, 2017. – 308 с.
- 10.Сліпушко О. М. Віктор Ющенко: банкір і політик / О.М. Сліпушко. – Київ.: Криниця, 2000. – 141 с.

Питання для самоконтролю (тести)

1	Хто був кандидатом в Президенти України на виборах 1991 р.? (обрати 2 пункти)			
	А	Л. Кравчук	В	В. Яворівський
	Б	В. Чорновіл	Г	І.Драч
2	Хто був першим українським президентом?			
	А	В. Чорновіл	В	М.Грушевський
	Б	Л. Кравчук	Г	А.Волошин
3	Президент Л.Кравчук погодився утворити замість СРСР:			
	А	Союз суверенних держав	В	Жодної міжнародної структури
	Б	Союз України, Білорусії, Литви	Г	Співдружність незалежність держав
4	На збереження перебування російського флоту на території України у 1992-1993 рр. погодився Президент:			
	А	В.Ющенко	В	Л.Кравчук
	Б	В.Янукович	Г	Л.Кучма
5	За період каденції якого Президента держава втратила ядерний статус?			
	А	П.Порошенка	В	Л.Кравчука
	Б	Л.Кучми	Г	В.Ющенка
6	За період каденції якого Президента була введена національна грошова одиниця гривня?			
	А	В.Ющенка	В	Л.Кучми
	Б	Л.Кравчука	Г	П.Порошенка
7	Кого обрали Президентом України в результаті Помаранчевої революції?			

	А	П.Порошенка	В	Л.Кучму
	Б	В.Чорновола	Г	В.Ющенко
8	За період каденції якого Президента розпочалася децентралізація (реформа місцевого самоврядування)?			
	А	Л.Кучми	В	П.Порошенка
	Б	В.Ющенко	Г	В.Зеленського
9	За період каденції якого Президента було ухвалено закон про ринок землі?			
	А	В.Ющенко	В	П.Порошенка
	Б	Л.Кучми	Г	В.Зеленського
10	За період каденції якого Президента було створено Православну церкву України. Яка отримала томос про автокефалію від Вселенського патріарха?			
	А	Л.Кравчука	В	В.Зеленського
	Б	П.Порошенка	Г	В.Ющенко

Ключі

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 варіант	а,б	в	г	в	б	в	г	в	г	б

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ НАУКОВОГО РЕФЕРАТУ

Науковий реферат – це короткий письмовий виклад наукової праці або наукового дослідження здобувача. Тема реферату обирає здобувач самостійно з переліку тем, які запропоновані або може бути запропонована самим здобувачем та погоджена з викладачем.

Написання наукового реферату має наметі глибоке вивчення конкретної наукової проблематики, логічного викладу матеріалу, критичного аналізу джерел та наукової бази, системного викладу наукової думки здобувача. Крім того, робота над рефератом розвиває у здобувача здібності систематизувати теоретичний матеріал, творчий підхід до викладу свого наукового дослідження, здатність виражати свою точку зору, оперуючи науково-джерельною базою.

Вимоги до реферату

Мова оформлення: українська

Стиль: науковий

Формат сторінок: А4

Шрифт та розмір шрифту: Times New Roman, 14

Міжрядковий інтервал: 1,5

Обсяг реферату: 10 сторінок

Поля: ліве поле – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє – 20 мм

Планування реферату: 3-4 пунктів

Список джерел та літератури: 5-10 найменувань

Заголовки розділів пишуться – ВЕЛИКИМИ літерами

Структура реферату

Титульний аркуш має включати наступне:

- Назва вищого навчального закладу;
- Тема дослідження;
- Хто виконав: прізвище, ім'я по-батькові, групу, курс;

Зміст (Рекомендовано використовувати автоматичний зміст в Microsoft Word Document), має включати наступне:

- Вступ;
- Основна частина (має включати назви пунктів дослідження);
- Висновок;

- Список використаних джерел та літератури;
- Додатки.
-

З метою кращої підготовки та ефективного презентування наукового заняття рекомендується розробити презентацію до нього. Це підвищить рівень підготовки здобувача, а також сприятиме розвитку ораторських здібностей, здатність візуалізувати свою роботу, дасть можливість здобувачу підготуватися до подальших виступів та захисту робіт у майбутньому.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Презентація наукового реферату – це творча робота здобувача з метою візуалізації свого дослідження або наукового реферату. Метою підготовки презентації є спонукати здобувачів творчо та оригінально підходити до висвітлення своїх досліджень та розвивати культуру презентування. Зокрема, робота з підготовки презентації допоможуть здобувачам більш структуровано підходити до свого дослідження, а презентування перед аудиторією сприятиме розвитку ораторських здібностей.

Презентація наукового реферату має включати в себе ключові аспекти дослідження. В ній доповідач має висвітлити основні деталі дослідження, пояснити в чому полягає актуальність дослідження, підкреслювати основні аспекти наукового матеріалу, апелювати ключовою інформацією дослідження та зробити загальні висновки.

Вказівки до оформлення слайдів презентації:

Мова оформлення: українська

Стиль: науковий, візуально-графічний

Формат: Microsoft Power Point (PPT) або PDF

Кількість слайдів: 10-12!

1-й і 2-й слайди – *Опис та актуальність дослідження*

- Розкрийте у чому полягає актуальність Вашого дослідження?
- У чому полягає предмет та об'єкт Вашого дослідження?
- Яка мета та завдання вашого дослідження?

3-й слайд – *Проблематика (Історіографія) і рішення*

- Хто з дослідників займався вирішенням цього питання? (Історіографія)
- Яких висновків вони дійшли?
- Прихильник якої з теорій дослідження Ви є? Чому?

4-й – 10 слайди – *Основний матеріал*

- Відповідно плану Вашого дослідження коротко, графічно та візуально розкрийте основні аспекти кожного пункту дослідження

11-й слайд – *Висновки*

- Наведіть ключові результати, яких Ви дійшли під час дослідження

- Майбутня перспектива Вашого дослідження (як розвивається та розвиватиметься дана тема в науковому середовищі)

12-й слайд – Контактна інформація

- Хто працював над дослідженням?
- Кафедра, курс, група здобувача
- Е-пошта для контакту

Звертаємо Вашу увагу, що виступ під час презентації має складати **5-10 хвилин**. У разі, якщо тема висвітлена не цілковито, тоді окремо надається **5-10 хвилин для питань та відповідей**, під час яких доповідач має дати відповідь задля конкретизації фактів та інформації.

Презентація має бути лаконічною, не містити забагато тексту. Пам'ятайте, що презентація є візуальним планом Вашої доповіді, щоб полегшити Ваш виступ та зробити його більш інтерактивним для слухачів. Для відображення результатів дослідження використовуйте мапи, фото файли, схеми, таблиці, графіки. Презентація не має бути занадто яскравою, використовуйте кольоровий мінімалізм в оформленні, що зробить Вашу роботу привабливою та більш зрозумілою. Будьте креативними в оформленні та подачі Вашого дослідження в презентації.

Увага! У презентації не наводиться список використаних джерел, літератури та додатків!

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ (ЕСЕ)

Індивідуальна письмова робота або есе передбачає написання здобувачем невеликий за обсягом твір-міркування з вільною композицією. Метою написання есе є вираження здобувачем власних думок з конкретної теми, викладення своєї точки зору та суб'єктивної оцінки. Есе дає можливість творчо і оригінально викласти матеріал.

Рекомендації щодо написання есе

- Есе, як і будь-який твір, варто розпочинати зі вступу, де розкривається підхід до теми. Вступ має мати проблемне завдання та відповідь на нього. Авторіві варто коротко відобразити зміст поставленої проблеми.

- Основна частина есе має містити в собі вагомі аргументи, головні факти, ідеї, які донесуть ідею автора.

- Кінцівка есе може бути як стверджувальною, запитально чи незавершеними роздумами, але мусить спонукати до роздумів або переконає у своїй вагомості.

Головне варто пам'ятати, що упродовж усього есе має бути чітко прослідковуватися зв'язок між фактами та поставленою проблематикою.

Вимоги щодо оформлення есе

Титульний аркуш

Мова оформлення: українська

Стиль: вільний

Формат сторінок: А4

Шрифт та розмір шрифту: Times New Roman, 14

Міжрядковий інтервал: 1,5

Обсяг есе: 2-3 сторінок

Поля: ліве поле – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє – 20 мм.

Перелік тем індивідуальних завдань

1. Походження слов'ян: історіографія та сучасні інтерпретації.
2. Антський племінний союз як ранньодержавне утворення.
3. Дуліби та їх роль у процесах слов'янського державотворення.
4. Проблема автохтонності слов'ян у сучасній науці.
5. Передумови утворення держави у східних слов'ян.
6. Київська Русь в описах іноземних авторів: порівняльний аналіз.
7. Державний устрій Київської Русі: принципи влади та управління.
8. «Руська правда» як правовий кодекс.
9. Значення хрещення Русі у становленні державності.
10. Торгові шляхи Київської Русі та їх геополітичне значення.
11. Київ як політичний та культурний центр Східної Європи.
12. Жінки при владі у Київській Русі: між політикою та символізмом.
13. Діячі Київської Русі у формуванні загальноєвропейських політичних тенденцій.
14. Данило Галицький: коронація та дипломатія.
15. Руське королівство в європейській політиці XIII ст.
16. Вплив Литви на українські землі: збереження руського права.
17. Берестейська унія: релігійний та політичний вимір.
18. Велике князівство Руське (1432–1435): спроба створення руської держави.
19. Розвиток самоврядування українських міст за Магдебурзьким правом.
20. Військово-політична місія Січі в міжнародних відносинах.
21. Богдан Хмельницький як державотворець: реформи та концепції.
22. Конституція Пилипа Орлика: значення для європейської державно-правової думки.
23. Іван Мазепа: модернізаційний проєкт Української держави.
24. Роль Запорізької Січі у збереженні національної ідентичності.
25. Універсали Центральної Ради: від автономії до незалежності.
26. Українська Держава П. Скоропадського: модель консервативного державотворення.
27. Акт Злуки 1919 р. як реалізація соборності.
28. Питання державності України в рамках СРСР: формальне й реальне.
29. Державотворчі ініціативи ОУН у 1941 р.
30. Українські уряди в еміграції: продовження державної традиції.
31. Декларація про державний суверенітет України (1990): політичне значення.
32. Трансформаційні процеси в Україні 1990-х років: успіхи та втрати.
33. Роль особистостей у становленні незалежної України (Чорновіл, Кравчук, Кучма).
34. Українська держава в умовах гібридної і широкомасштабної війни XXI століття.

Список літератури

Підручники

1. Лазарович М. Історія державотворення та культури України: підручник: В 2 т. / М. Лазарович – Тернопіль: ЗУНУ, 2025. – Т. 1: Від найдавні ших часів до Визвольних змагань 1914–1921. – 588 с.; Т. 2: Від втрати державності початку ХХ ст. до московитсько-української війни початку ХХІ ст. 2025. – 692 с.
2. Паюк А., Рожик М. Історія становлення української державності: підручник. – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.
3. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 9-те вид., доповн. / П.Д. Бойко – Київ: Академія, 2023. – 560 с.

Навчальні посібники

1. Історія української державності та культури: Курс лекцій / Є.В. Перегуда, В.Ф. Деревінський, П.О. Дьомкін та ін. Київ – Тернопіль: КНУБА, Ф-ОП Шпак В.Б., 2024. – 92 с.
2. Шевчук В.П. Історія української державності: навч. посібник. – Київ: Либідь, 1999. 480 с.

Методичні роботи

1. Актуальні питання українського державотворення: методичні вказівки до вивчення дисципліни / уклад.: В.Ф. Деревінський, К.М. Пасічник. – Київ: КНУБА, 2022. – 108 с.

Узагальнюючі праці:

1. Вегеш М., Чаварга А. В обороні Карпатської України: Карпато-Українська держава та світове українство (1938–1939) / М. Вегеш, А. Чаварга; перекл. з чес. Н. Петріци. – Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2021. – 378 с.
2. Гуржій О. І. Козацька Україна: Історія гетьманської держави (XVII-XVIII ст.) / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – Київ: Арій, 2020. – 368 с.
3. Залізняк Л. Етногенез українського народу / Л. Залізняк. Київ: Ліра-К, 2024. – 370 с.
4. Плохій С. Брама Європи: історія України від скіфських воєн до незалежності / С. Плохій. – Харків; Київ: Клуб Сімейного Дозвілля, 2023. – 512 с.

5. Терещенко Ю. Україна та Європа: нарис історії від найдавніших часів до початку XIX ст. / Ю. Терещенко. – Київ: Темпора, 2024. – 892 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Київського національного університету будівництва і архітектури / КНУБА. – Електрон. дані. – Київ: КНУБА, 2003 р. – Режим доступу: <https://library.knuba.edu.ua/>.
2. Електронна бібліотека Diasporiana / Diasporiana. – Електрон. дані. – Київ: Diasporiana, 2005 р. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/>
3. Електронна бібліотека Інституту історії України НАН України / Інститут історії НАН України. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB>

Рекомендована література:

1. 25 років незалежності : нариси історії творення нації та держави / В. В. Головка [та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій; кер. авт. кол. Г. В. Боряк; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 795 с.
2. Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives / edited by Agnieszka Pikulicka-Wilczewska and Richard Sakwa. – Bristol: E–International Relations, 2015. – 278 p.
3. Абрамсон Г. Молитва за владу. Українці та євреї в революційну добу, (1917–1920): пер. з англ. / Г. Абрамсон; пер.: А. Котенка, О. Надтоки. – Київ: Дух і літера, 2017. – 319 с.
4. Акіменко А. Герої нашого часу. 19 історій ветеранів АТО, 2014–2018 / А. Акіменко. – Суми: Щербина І. В., 2018. – 83 с.
5. Алла Горська. Душа українського шістдесятництва / упоряд. Л. Огнєва. – Київ: Смолоскип, 2015. – 710 с.
6. Атлас історії української державності / В. Грицеляк, І. Дикий, І. Ровенчак. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2025. – 128 с.
7. Баран В.Д. Давні слов'яни / Баран В.Д. – Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
8. Васирина Н. Д. Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Нове бачення подій: монографія / Н.Д. Васирина. – Ужгород: Карпати, 2008. – 222 с.
9. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна / М. Вегеш – Л.; Хуст: ЗУКІЦ, 2004. – 414 с.

10. Вегеш М. Ю. Карпатська Україна на шляху державотворення: монографія / М.М. Вегеш, М.Ю. Токар. – Ужгород: Карпати, 2009. – 448 с.
11. Вегеш М.М. Михайло Грушевський: деякі аспекти наукової і політичної діяльності / М.М. Вегеш, Л.В. Горват– Ужгород, 1998. – 38 с.
12. Велика Україна. 100 років державності: [історико-біографічне видання] / упоряд. О. М. Войналович. – Київ: Новий Час, 2018. – 255 с.
13. Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937 – 1938 рр.: у 2 ч. / упоряд.: Кокін С., Юнге М. – Київ: Києво-Могилян. акад., 2010.
14. Віднянський С. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство: монографія / С. Віднянський, А. Мартинов. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. – 264 с.
15. Власюк О. С. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія / Власюк О. С., Кононенко С. В.; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ: НІСД, 2017. – 304 с.
16. Галицько-Волинська держава // Історія України з найдавніших часів до 1648 року: навч. посіб. / С.Д. Федака. – Київ, 2014. – С. 356-405.
17. Галич і Галицька земля в українському державотворенні: до 1110-річчя Галича і 800-річчя Галицько-Волинського князівства: збірник матеріалів / ред. В.І. Кононенко. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 188 с.
18. Гирич І. Як Україна ставала українською. Громадсько- політичне життя на підросійській Україні XIX – поч. XX ст.: монографія / І. Гирич. – Київ: Кліо, 2025. – 192 с.
19. Головка В. Україна та виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / В. Головка, Л. Якубова. – Київ: Академперіодика, 2021. – 592 с.
20. Головка О. Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / О. Б. Головка. – Київ: ВД «Стилос», 2006. – 575 с.
21. Горобець В. М. Русь «після Русі». Між короною та булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорізького / В.М. Горобець, М.М. Волощук, А.Г. Плахонін, Б.В. Черкас, К.Ю. Галушко. – Харків, «Клуб сімейного Дозвілля», 2016. – 351с.
22. Горобець В. Під булавою гетьмана. Права і вольності Гетьманщини в умовах імперського підневолля: монографія / В. Горобець. – Київ: Кліо, 2025. – 320 с.

23. Горобець В. Світанок української держави: Люди, соціум, влада, порядки, традиції / В. Горобець. – Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. – 448 с.
24. Гоцуляк В. М. У боротьбі за соборну Україну: державотворча діяльність Симона Петлюри: [монографія] / В.М. Гоцуляк. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 202 с.
25. Гуржій О., Реєнт О. У лабіринтах української дипломатії. Від князівської доби до початку ХХ століття. – Київ: Арій, 2023. – 352 с.
26. Дегтярьов С. І. Державні інституції та чиновники періоду гетьманату П. Скоропадського (нарис з історії органів влади й управління Української Держави 1918 р.): монографія / С. І. Дегтярьов. – Суми: Сумський державний університет, 2018. – 167 с.
27. Демократія у самоврядуваннях: (децентралізація та місцеве самоврядування під час Української революції 1917–1921 років): у 2 т. Т. 1 / упоряд. Є. Р. Бершеда [та ін.]. – Репр. вид. – Київ: [б. в.], 2018. – Т. 1. – 335с.; Т. 2. – 375 с.
28. Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл / В. Деревінський. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 251 с.
29. Деревінський В.Ф. В'ячеслав Чорновіл: дух, що тіло рве до бою / В. Ф. Деревінський. – Харків: Віват, 2016. – 496 с.
30. Державний центр Української Народної Республіки в екзилі: передумови реорганізації (1945–1948 рр.) / Д. Решетченко // Український історичний журнал. – 2018. – № 3. – С. 111–123.
31. Єльников М. В. Золотоординські часи на українських землях / М.В. Єльников. – Київ: Наш час, 2008. – 176 с.
32. Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю». – Харків, «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 351 с.
33. Жулинський М. Г. Віктор Ющенко: випробування владою / М.Г. Жулинський, О.М. Сліпушко. – Х.: Фоліо, 2005. – 415 с.
34. Залізняк Л. Етногенез українського народу / Л. Залізняк. Київ: Ліра-К, 2024. – 370 с.
35. Заруба В.М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648 – 1782 рр. / В. М. Заруба; Дніпропетр. держ. Ун-т внутр. справ, каф. українознавства. – Дніпропетровськ: Ліра, 2007. – 379 с.

36. Іванець А. Перший Курултай: від кримськотатарських установчих зборів до національного парламенту (1917–1918 рр.) / А. Іванець. – Київ: КЛЮ, 2018. – 159 с.
37. Іванченко Р. Нове державницьке воскресіння України (1917–1918). Україна – східний щит Європи: уроки історії і сучасність / Р. Іванченко. – Київ: Прометей, 2021. – 207 с.
38. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство. Ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України: монографія / В. Ідзьо. – Львів: Вид-во Інституту Східної Європи 2020. – 250 с.
39. Ідзьо В.С. Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III–XII ст.) / В.С. Ідзьо. – Львів: Камула, 2005. – 352 с.
40. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. – Київ: Арій, 2023. – 240 с.
41. Історія писемності, священних книг і віроповчальних текстів : навчальний посібник і хрестоматія : у 2 т. Т. 1 / Лубський В. І. [та ін.]; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ: Центр учбової літератури, 2014. – 447 с.
42. Історія України в особах: Козаччина / [авт. кол.: В. М. Горобець (упоряд. і авт. передм.), В. А. Смолій, О. І. Гуржій та ін.]. – Київ: Вид-во «Україна», 2000. – 302 с.
43. Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби / [відп. ред. В. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Арій, 2018. – 720 с.
44. Історія української державності: конспект лекцій для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти неісторичних спеціальностей / Т. Батюк, М. Галів, Г. Гриценко, С. Біла, В. Ільницький, Л. Лазурко, О. Медвідь, Р. Попп, Ю. Стецик, В. Футала. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка, 2023. – 168 с.
45. Каганов Ю. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія / Ю. Каганов. – Запоріжжя, 2019. – 432 с.
46. Карпатська Україна в контексті українського державотворення: навч. посіб. / М. Вегеш [та ін.]. – Ужгород: Карпати, 2008. – 256 с.
47. Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право». Злети і падіння козацької держави 1648 – 1783 років / В. Горобець. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.

48. Кокотюха А. А. Леонід Кравчук / А.А. Кокотюха. – Київ: Укрвидавполіграфія, 2013. – 118 с.
49. Корона або Спадщина Королівства Руського / за ред. Л. Івшиної – 2-ге вид., стереотипне. – Київ: Видавництво ТОВ «Українська прес-група», 2017. – 696 с.
50. Кралюк П. Історія України «без брому». Розвиток державності на українських землях / П. Кралюк. – Харків: Видавництво Фоліо, 2020 424 с.
51. Кривошея В. В. Козацька еліта гетьманщини: [монографія] / В.В. Кривошея; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. – Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса, 2008. – 452 с.
52. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940 – 2015): збірник документів та матеріалів / ред. кол. В. А. Смолій [та ін.]. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. – 1092 с.
53. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство / І. Крип'якевич. – 2-ге вид., із змінами і допов. – Л., 1999. – 220 с.
54. Кульчицький С. В. Закономірності формування української політичної нації / С.В. Кульчицький // Проблеми історії України: факти, судження пошуки. – 2015. – Вип. 23. – С. 22–68.
55. Кульчицький С. Імперський чинник в історичному розвитку України // Регіональна історія України. – 2007. – Вип. 1. – С. 135–154.
56. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. В 3-х книгах / Кульчицький С. – Київ: Темпора, 2013. – Кн. 1. – 504 с.; Кн. 2. – 628 с.; Кн. 3. – 388 с.
57. Кучерук О. С. Українська Центральна Рада: 1917–1918 роки / О.С. Кучерук. – Київ: Балтія Друк, 2018. – 127 с.
58. Леонід Кучма: людина і Президент / упоряд. Н.В. Кальченко; фотоіл.: А. Г. Бовт, В. Ю. Соловйов. – Київ : Мистецтво, 1998. – 135 с.
59. Литвин В. М. Незасвоєні уроки: 1917–1991. / В.М. Литвин. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ–Україна», 2023. – 1032 с.
60. Литвин Н. Еміграційний уряд західно-української народної республіки: зовнішня політика та програма державного будівництва / Н. Литвин // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2012. – Вип. 2. – С. 422–431.
61. Луняк С.М. З плеяди творців націй: Мішле, Костомаров, Грушевський. Видатні історики в романтичних життєписах / С. Луняк. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 168 с.

62. Люди Майдану. Хроніка: фотоальбом / ред. Л.Івшина. – Київ: Вид-во ПрАТ, 2014. – 240 с.
63. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи / Є. Магда. – Київ: Kalamar, 2017. – 267 с.
64. Малюта О. Органи влади ЗУНР та УНР в екзилі у 20–40-і рр. XX ст.: боротьба за національну державність як форму організації повсякденного життя української еміграції / О. Малюта // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика. – 2007. – 12. – С. 287–308.
65. Матяш І. Б. Іноземні представництва в Україні (1917–1919 рр.): державна місія та повсякденність / Матяш І. Б. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. – 555 с.
66. Махун С. Полководці Середньовіччя та Нового часу: від Вільгельма Завойовника до Петра Дорошенка / С. Махун. – Київ: Віхола, 2025. – 352 с.
67. Микулинський І. М. Революція Гідності – Майдан / І. Микулинський – Чернівці: Друк Арт, 2017. – 798 с.
68. Мицик Ю. Гетьман Іван Виговський: монографія / Ю. Мицик. – Київ: Науково-видавнича рада НАН України, 2004. – 83 с.
69. Мищак І. М. Хай буде Україна вільною: (державотворчий процес під час Української революції 1917–1921 років) / І. М. Мищак. – Київ: [б. в.], 2018. – 140 с.
70. Міщиха П. І. Столиці Української Держави: навч. посібник з історії України для студ. / П.І. Міщиха. – Коломия: [Ін-т упр. природ. ресурсами], 2005. – 45 с.
71. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України/ Упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
72. Наші: історії українських воїнів / ред. Буряченко В. – Київ: Військо України, 2017. – 308 с.
73. Нестерович В.Ф. Поняття «державотворення в Україні» та його сутнісні риси / В.Ф. Нестерович // Право і суспільство. 2020. – № 1. – С. 77.
74. Новоринський В.М. На грані вічного болю. Галичина – Донбас. Два полюси в боротьбі за українську незалежність / В.М. Новоринський. – Київ: КЛЮ, 2018. – 301 с.
75. Онобль Е. Революція 1917 року: французький погляд. 100 років тлумачень і репрезентацій: пер. з фр. / Е. Онобль; пер. А.Рєпа. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 247 с.

76. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України / О.Пагіря. – Київ: Темпора, 2010. – 152 с.
77. Пархоменко В.А. Директорія УНР та Західноукраїнська Народна Республіка в історико-мемуарній літературі: монографія / В.А. Пархоменко; М-во освіти і науки України, Миколаївський нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв: Іліон, 2019. – 211 с.
78. Патриляк І. «Перемога або смерть». Український визвольний рух, 1939–60-ті роки: [монографія] / І. Патриляк. – Київ: Наш формат, 2015. – 512 с.
79. Паюк А., Рожик М. Історія становлення української державності: підручник / Паюк А., Рожик. – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.
80. Пиріг Р. Проблеми національної ідентифікації правлячої еліти Української Держави / Пиріг Р. // Краєзнавство. – 2013.- №2. – С. 95-106.
81. Пиріг Р. Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року: [монографія] / Р. Пиріг. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. – 357 с.
82. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи / Г. П. Півторак. – Київ: Віпол, 2014. – 280 с.
83. Плохій С. Брама Європи: історія України від скіфських воєн до незалежності / С. Плохій. – Харків; Київ: Клуб Сімейного Дозвілля, 2023. – 512 с.
84. Погорілко В.Ф. Референдуми в Україні: історія та сучасність: [монограф.] / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.
85. Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. ред. О. Мишанич; Ред. кол.: О. Прицак (голова), О. Мишанич (заступник), Я. Ісаєвич, І. Шевченко. – Київ: Вид-во «Обереги», 2003. – Т. II. – 1306 с.
86. Рафальський О. Українська держава. Витоки. Історична еволюція. Сучасність. Монографія / О. Рафальський. – Київ: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2024. – 428 с.
87. Реєнт О. П., Коляда І. А. Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків: Фоліо, 2016. – 415 с.
88. Росія–Україна: зради, союзи, війни / Відп. ред. М. Литвин. НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів: «Астон», 2022. – 798 с.

89. Русина О. В. Україна під татарами та Литвою / О.В. Русина. – Київ: Видавничий дім «альтернативи», 1998. – 320 с.
90. Руське королівство й Німецький орден за часів Юрія II / Т.С. Горбач // Український історичний журнал. – 2017. – № 2. – С. 19–32.
91. Світова гібридна війна: український фронт: [монографія] / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – Київ: [НІСД], 2017. – 494 с.
92. Селянське республікотворення періоду Української революції 1917–1921 рр.: [монографія] / С. В. Корновенко [та ін.]. – Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2019. – 219 с.
93. Скоропадський П. П. Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918 / П.П. Скоропадський; пер. Соловей Е.; упоряд. І. Гирич. – Київ: Наш формат, 2017. – 455 с.
94. Сліпушко О. М. Віктор Ющенко: банкір і політик / О.М. Сліпушко. – Київ: Криниця, 2000. – 141 с.
95. Смолій В. А. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – Київ: Альтернативи, 1997. – 367 с.
96. Смолій В. Ідея протекторства в геополітичній доктрині Богдана Хмельницького та переяславський проект 1654 року: Тематичні нариси / НАН України. Інститут історії України / В. Смолій, В. Степанков. – Київ: Інститут історії України, 2023. – 144 с.
97. Смолій В. Петро Дорошенко: політичний портрет: [наук. вид.] / В. Смолій, В. Степанков. – Київ: Темпора, 2011. – 632 с.
98. Смолій В.А. Українська державна ідея XVII-XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – Київ: Альтернативи, 1997. – 367 с.
99. Сова А. Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлина / Упоряд. і відп. ред. А. Сова; Центр незалежних історичних студій. – Львів: Апріорі, 2019. – 816 с.
100. Сокирко О. Творці історії: збірка біографічних есе / О. Сокирко; худож. О. Глумчер. – Київ: Темпора, 2025. – 272 с.
101. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: колект. монографія / [О.Г. Бажан та ін.; ред-упоряд. Н.О. Лаас; відп. ред. В.М. Даниленко]. – Київ: Ін-т історії України, 2014. – 697 с.

102. Соціополітичний простір ранньомодерної України : історичні нариси / [відп. ред. В. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – 622 с.
103. Таїрова-Яковлева Т. Г. Іван Мазепа: [пер. з рос. мови] / Т.Г. Таїрова-Яковлева; пер. з рос. Ю.А. Мицик. – Київ, 2018. – 313 с.
- 104.
105. Терлюк І.Я. Українська національна державно-правова традиція (друга половина XVI - початок XX ст.): [монографія] / І. Терлюк. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2020. – 392 с.
106. Тищенко К. Етномова історія прадавньої України / К. Тищенко. – Київ: «Аквілон-Плюс», 2008. – 480 с.
107. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
108. Трансформація української національної ідеї / упоряд. О. Доній. – Київ: Наш формат, 2019. – 464 с.
109. Турченко Ф.Г. Микола Міхновський: життя і слово / Ф.Г. Турченко. – Київ: Генеза, 2006. – 320 с.
110. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю», 1917–1938 роки / [Г. Єфіменко, Я. Примаченко, О. Юркова; під заг. ред. Г. Єфіменка]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 352 с.
111. Україна у міжнародних відносинах XX століття: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Я. Й. Малика. – Львів: Світ, 2004. – 391 с.
112. Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів / Укр. центр політ. менеджменту; за заг. ред. Кудряченка А. І. – Київ: [Фенікс]. – 2011. – 148 с.
113. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький / Упорядн. Іван Сварник. Львів: Апріорі, 2021. – 248 с.
114. Українська мова: енциклопедія / НАНУ, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України; ред. Русанівський В. М. – 3-є вид. випр. і допов. – Київ: Укр. енциклопедія, 2007. – 852 с.
115. Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення. Нариси / Відп. ред. В. Смолій; Наук. конс. Г. Боряк; Авт. кол.: Т. Водотика, В. Головка, Ст. Кульчицький, Л. Якубова. – Київ: ТОВ «Кліо», 2021. – 560 с.
116. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн. / [редкол.: В. Смолій (відп. ред.), В. Горобець (заст.

- відп. ред.), О. Гуржій та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ : Ін-т історії України, 2018. – Кн. 1. – 610 с.; Кн. 2. – 580 с.
117. Ухач В. З. Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року: історико-правовий аналіз (сучасна вітчизняна історіографія) / В.З. Ухач, І.І. Марціясь, О.В. Ковальський // Юридичний науковий електронний журнал. –2015. – № 6. – С. 34–37.
118. Ухач В. З. Державотворча діяльність УГВР – всеукраїнського верховного органу національно-визвольної боротьби 40-50 рр. ХХ століття (історіографічний дискурс) / В. Ухач // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 4. – С. 15–21.
119. Ухач В. З. Становлення й функціонування «повстанських республік» у період другої половини 1943 – початку 1945 років: історіографічний дискурс // Юридичний науковий електронний журнал. –2017. – № 3. – С. 20–23.
120. Фан Р. Історія єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки: переклад їдиш видання 1933 р. / Р. Фан. – Львів: Манускрипт, 2019. – 270 с.
121. Феномен удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми) / М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С.24–37.
122. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник / Л.Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
123. Червяк П. І. Глибинна українська державність. Неупереджені нотатки, зауваження та роздуми / П. І. Червяк. – Київ: Фенікс, 2020. – 239 с.
124. Шейко В. М. Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 років: монографія / Шейко В. М. – Харків: ХДАК, 2020. – 473 с.
125. Шульга Т.С. Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України / Т.С. Шульга // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 108–115.
126. Шурхало Д. Скоропадський, Маннергейм, Врангель: кавалеристи-державники / Д. Шурхало. – Київ: Залізний тато, 2020. – 330 с.
127. Яремчук Р. Незалежність України / Р. Яремчук. Львів: ПАІС, 2018. – 328 с.
128. Ярухін Ю. Герої нескореної України. 2022: Герої України, кавалери орденів 3-х ступенів від початку повномасштабного російського вторгнення / Ю. Ярухін. – Київ : Борисфен Інтел, 2024. – 308 с.

Навчально-методичне видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Методичні вказівки
до вивчення освітнього компоненту
для здобувачів ступеня доктора філософії
спеціальності В9 «Історія та археологія»

Укладачі: **Деревінський Василь Федорович,**
Пасічник Катерина Миколаївна

Комп'ютерне верстання *А. П. Селівестрової*

Ум. друк. арк. 6,97. Обл.-вид. арк. 7,5
Електронний документ. Вид № 61/V-26.

Виконавець і виготовлювач

Київський національний університет будівництва і архітектури
Прспект Повітряних Сил, 31, Київ, Україна, 03037

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 808 від 13.02.2002